

**Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет
Факультет цифрових, освітніх та соціальних технологій
Кафедра соціогуманітарних технологій**

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА СТУПЕНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ «МАГІСТР»**

**ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ РОБОТИ З БАТЬКАМИ, ЩО
ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ
ПОТРЕБАМИ**

Спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»
Освітньо-професійна програма «Освітні, педагогічні науки
(Інклюзивна освіта)»

Виконав: здобувач вищої освіти
групи ОПНм-21
Дацюк Анастасія Валентинівна

Керівник:
к. пед. н., доцент
Полухтович Тетяна Григорівна

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«___» _____ 2025 р.
Гарант освітньо-професійної
програми:
к. пед. н., доцент
Потапюк Л.М.

Луцьк – 2025 року

АНОТАЦІЯ

Дацюк А.В. Інноваційні форми роботи з батьками, що виховують дітей з особливими освітніми потребами. Рукопис.

Кваліфікаційна робота магістра ОПП «Освітні, педагогічні науки (Інклюзивна освіта)» спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки». Луцький національний технічний університет. Луцьк, 2025.

Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

У роботі досліджено: у першому розділі здійснений теоретичний аналіз взаємодії з батьками дітей з особливими освітніми потребами; визначені особливості сімей та структура взаємодії педагогів та батьків у контексті інклюзивної освіти; проаналізовані інноваційні форми роботи з батьками.

У другому розділі проведено експериментальне дослідження впливу інноваційних форм роботи з батьками, що виховують дітей з особливими освітніми потребами; розроблені методичні рекомендації щодо впровадження інноваційних форм для роботи з батьками, що виховують дітей з особливими освітніми потребами

Ключові слова: *інноваційні форми, інклюзивна освіта, інклюзивне мсередовище, діти з особливими освітніми потребами, взаємодія педагогів та батьків, критерії ефективності, принципи ефективної взаємодії.*

ANNOTATION

Datsiuk A. Innovative forms of work with parents, raising children with special educational needs. Manuscript.

Qualification work of the master of OPP "Educational, pedagogical sciences (Inclusive education)" specialty 011 "Educational, pedagogical sciences". Lutsk National Technical University. Lutsk, 2025.

The qualification work of the master consists of an introduction, two sections, conclusions, a list of used sources, appendices.

The work investigates: in the first section, a theoretical analysis of interaction with parents of children with special educational needs is carried out; the features of families and the structure of interaction between teachers and parents in the context of inclusive education are determined; innovative forms of work with parents are analyzed.

In the second section, an experimental study of the impact of innovative forms of work with parents raising children with special educational needs is conducted; methodological recommendations for the implementation of innovative forms for working with parents raising children with special educational needs are developed

Keywords: *innovative forms, inclusive education, inclusive environment, children with special educational needs, interaction between teachers and parents, criteria of effectiveness, principles of effective interaction.*

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	10
1.1. Особливості сімей, що виховують дітей з особливими освітніми потребами	10
1.2. Сутність і структура взаємодії педагогів та батьків у контексті інклюзивної освіти	17
1.3. Інноваційні форми роботи з батьками з ООП	25
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ РОБОТИ З БАТЬКАМИ, ЩО ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	38
2.1. Організація, методика та аналіз результатів дослідження	38
2.2. Методичні рекомендації щодо впровадження інноваційних форм для роботи з батьками, що виховують дітей з особливими освітніми потребами	47
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	57
ДОДАТКИ	61

ВСТУП

Інклюзивна освіта як важлива складова гуманізації освітнього процесу вимагає від педагогів тісної співпраці з батьками, які виховують дітей з особливими освітніми потребами. Саме вони виступають ключовими партнерами у створенні сприятливого освітнього середовища для розвитку дитини. Проте традиційні підходи взаємодії вже не завжди відповідають сучасним викликам, що потребує впровадження інноваційних форм роботи.

Проблематика взаємодії закладу освіти та сім'ї у процесі формування особистості дитини розглядається у працях таких науковців, як Л. К. Борисенко, Е. Борщ, О. Деркачук, С. Євтух, Ю. Литвиненко, Л. Чеховська, Загик, В. Іванова, В. Котирло, Н. Кот, С. Ладивір, Т. Маркова, Л. Островська, Т. Пагута та інші. Питання налагодження партнерських відносин між педагогами й батьками, пошуку ефективних форм співпраці школи з родинами дітей з особливостями психофізичного розвитку, висвітлювалися у дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених – Л. Вавіної, В. Засенка, В. Бондаря, С. Миронової, А. Колупаєвої, Л. Шипіциної, І. Луценко, Т. Лормана, Дж. Депплер, В. Єрмакова, В. Феоктистової, С. Хорош, Т. Дегтяренко та інших.

Проблеми становлення та розвитку інклюзивної освіти в Україні, питання підтримки дітей з особливими освітніми потребами та їхніх родин ґрунтовно досліджували у своїх працях К. Борисенко, Е. Борщ, О. Деркачук, С. Євтух, Ю. Литвиненко, Л. Чеховська та інші.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю посилення ролі родини в освітньому процесі, пошуком нових методів і технологій, які забезпечать активну, ефективну й рівноправну участь батьків у вихованні та розвитку дітей, оскільки практика показує, що рівень педагогічної культури, обізнаність батьків щодо особливостей їх розвитку та навчання часто залишаються недостатніми, що ускладнює процес їхньої соціалізації та адаптації в освітньому середовищі. Отже, виникає необхідність упровадження сучасних, інноваційних підходів до роботи з родинами, що забезпечуватимуть не лише ефективну взаємодію між

усіма учасниками освітнього процесу, а й сприятимуть розвитку психологічної обізнаності батьків, формуванню їхньої готовності до активної співпраці та участі у створенні й реалізації індивідуальної освітньої траєкторії власної дитини. Це зумовлює актуальність наукового пошуку ефективних педагогічних підходів, що поєднують традиційні й сучасні інструменти взаємодії.

Мета дослідження – науково обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність інноваційних форм роботи з батьками, що виховують дітей з особливими освітніми потребами, з метою підвищення рівня їх педагогічної компетентності та активізації участі у процесі розвитку й навчання дитини в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Об’єкт дослідження – процес взаємодії педагогів і батьків, які виховують дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Предмет дослідження – інноваційні форми, методи та технології роботи з батьками, що виховують дітей з особливими освітніми потребами, їх вплив на ефективність партнерської взаємодії та підвищення педагогічної компетентності родини.

Завдання дослідження:

– розкрити психолого-педагогічні особливості сімей, що виховують дітей з особливими освітніми потребами, та визначити чинники, які впливають на ефективність їхньої співпраці із закладом освіти;

– охарактеризувати сутність, структуру та напрями взаємодії педагогічних працівників і батьків у контексті інклюзивного освітнього процесу;

– визначити та обґрунтувати інноваційні форми, методи й технології роботи з батьками дітей з ООП, спрямовані на підвищення рівня їх педагогічної компетентності та активної участі в освітньому процесі;

– розробити та експериментально перевірити ефективність інноваційних форм роботи з батьками, що виховують дітей з особливими освітніми потребами;

– створити методичні рекомендації для педагогів і фахівців щодо впровадження інноваційних форм взаємодії з родинами дітей з ООП у практику освітніх закладів.

Методи дослідження: аналіз наукової літератури, спостереження, анкетування, експеримент, кількісна та якісна інтерпретація результатів.

Наукова новизна: обґрунтовано педагогічні умови ефективного застосування інноваційних форм роботи з батьками, які виховують дітей з особливими освітніми потребами; розвинуто підходи до організації взаємодії педагогів і батьків з урахуванням сучасних цифрових можливостей, принципів партнерства та педагогіки співробітництва; удосконалено методику підготовки педагогів до використання інноваційних форм роботи з родинами на основі інтеграції традиційних і цифрових засобів комунікації.

Теоретичне значення дослідження: теоретично обґрунтовано систему інноваційних форм роботи з родинами дітей з ООП як складову професійної діяльності педагогів закладів освіти; визначено педагогічні принципи й умови забезпечення ефективного партнерства між сім'єю та закладом освіти у процесі соціалізації, навчання та розвитку дитини з ООП.

Практичне значення: розроблено та апробовано комплекс інноваційних форм і методів роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами; підготовлено методичні рекомендації для педагогів і фахівців інклюзивної освіти з метою удосконалення партнерської співпраці між школою та родиною. Матеріали дослідження можуть бути використані у практиці закладів дошкільної, загальної середньої та спеціальної освіти, діяльності психологічних служб, системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Під час виконання кваліфікаційної роботи магістра було використано інструменти ШІ для редагування та форматування тексту як допоміжний засіб для пошуку ідей, уточнення формулювань та опрацювання літератури. Усі твердження, висновки та результати дослідження належать автору та ґрунтуються на власному аналізі, а отримані результати від генеративного ШІ були перевірені на достовірність та відповідність академічній доброчесності.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

1.1. Особливості сімей, що виховують дітей з особливими освітніми потребами

Основою інклюзивної освіти є створення рівних можливостей для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) навчатись у закладах загальної середньої освіти поряд зі своїми однолітками. Поняття «діти з особливими освітніми потребами» охоплює широке коло осіб, які мають тимчасові або постійні порушення у фізичному, психічному, інтелектуальному чи сенсорному розвитку, що зумовлюють необхідність створення спеціальних умов для їх навчання і виховання.

Відповідно до Концепції розвитку інклюзивної освіти в Україні, діти з ООП – це діти, яким для забезпечення ефективного навчання необхідно створити адаптоване або модифіковане освітнє середовище, а також забезпечити психолого-педагогічну підтримку [11, с. 3]. Сюди входять діти з порушеннями слуху, зору, мовлення, інтелектуального розвитку, опорно-рухового апарату, з розладами аутистичного спектра, синдромом дефіциту уваги та гіперактивності, психоемоційними труднощами тощо.

У зарубіжній науковій літературі також акцентується на багатовимірному підході до визначення ООП, де враховуються біомедичні, соціальні, освітні та культурні чинники. Відповідно до міжнародної класифікації функціонування (ICF), інвалідність або потреба у спеціальній підтримці розглядається як результат взаємодії між станом здоров'я людини та факторами середовища.

Категорія дітей з ООП є динамічною, багатогранною та потребує гнучкого підходу до визначення потреб кожної дитини індивідуально. Сім'ї дітей з ООП – це родини, у яких росте дитина з функціональними обмеженнями фізичного, когнітивного, сенсорного, мовленнєвого чи поведінкового характеру, що потребують особливої підтримки у навчанні, розвитку чи

медичному/реабілітаційному супроводі. Роль батьків у розвитку таких дітей є вирішальною, оскільки саме родина створює первинне середовище соціалізації, впливає на формування емоційної сфери, самооцінки, комунікативних і когнітивних навичок дитини.

Сучасна система інклюзивної освіти передбачає тісну взаємодію між педагогами, фахівцями супроводу та сім'єю, адже саме батьки є першими вихователями й постійними партнерами у процесі формування особистості дитини. Сім'я виконує функції догляду, захисту, розвитку та соціалізації, і в разі народження дитини з ООП ці функції набувають особливого значення. У процесі соціалізації таких дітей провідну роль відіграє стиль спілкування та характер взаємин у родині, насамперед між батьками та дитиною, уміння дорослих адекватно реагувати на труднощі, з якими стикається дитина, їхня готовність підтримувати її, допомагати долати життєві бар'єри й своєчасно помічати ознаки можливих проблем у розвитку чи поведінці. Часто порушення у психофізичному розвитку дітей зумовлені недостатнім емоційним спілкуванням із батьками, нестачею гармонійних сімейних стосунків та частими конфліктами між подружжям. У зв'язку з цим можна помітити, що поведінка таких батьків значно відрізняється від поведінкових моделей батьків дітей із типовим розвитком.

Позиція та поведінка батьків щодо дитини з особливими освітніми потребами є визначальним фактором, який впливає на успішність її соціальної інтеграції, емоційний стан і становлення особистості. У наукових дослідженнях виокремлюють два основних типи батьківського ставлення – адекватне та неадекватне.

Адекватне батьківське ставлення характеризується любов'ю, турботою, прийняттям дитини такою, якою вона є, створенням позитивного мікроклімату в родині, підтримкою її самооцінки та стимулюванням до розвитку. Батьки з адекватним ставленням схильні позитивно оцінювати навіть незначні досягнення дитини, надавати їй можливість самостійно долати труднощі, що формує переконаність у власних здібностях і полегшує інтеграцію в соціальне середовище.

Неадекватне батьківське ставлення, навпаки, проявляється у формах байдужості, гіпоопіки, гіперопіки, емоційного відторгнення чи агресивного контролю. Подібні деструктивні форми взаємин зумовлюють виникнення у дитини почуття тривожності, невпевненості, страху, підвищеної залежності або, навпаки, агресивності. Часто таке ставлення базується на неправильному розумінні можливостей дитини, упередженому сприйнятті її діагнозу або власних емоційних бар'єрах батьків. Неадекватне ставлення може набувати форми деструктивної батьківської позиції, за якої порушується баланс між вимогами і підтримкою, а спілкування стає несистемним і непослідовним. Такі прояви виявляються у надмірному контролі, ізоляції дитини, знеціненні її почуттів і прагнень, ігноруванні інтересів, що ускладнює формування адекватної самооцінки та гальмує розвиток емоційно-вольової сфери.

Тому відкритий діалог і тісна взаємодія дорослих із дитиною створюють сприятливі умови для її особистісного становлення: вона набуває впевненості, розвиває здатність до довіри, пізнання навколишнього світу та прагнення до саморозвитку. Усе це сприяє формуванню готовності до активної участі в суспільному житті. Отже, умови, які створюють батьки вдома, відіграють суттєву роль у компенсації труднощів розвитку, які має дитина. Тип батьківського ставлення безпосередньо впливає на становлення особистості дитини з особливими освітніми потребами, її психологічну стійкість, рівень соціалізації та успішність освітньої інтеграції.

Формування позитивного та усвідомленого ставлення забезпечується лише за наявності послідовної педагогічної допомоги та цілеспрямованого психологічного супроводу та впровадження інноваційних форм взаємодії між батьками й педагогами, спрямованих на розвиток взаєморозуміння та емпатії.

У сім'ях, які мають дитину з ООП, взаємини можуть формуватися за двома основними моделями.

1. Дитиноцентрована модель передбачає, що головним орієнтиром у сімейному житті стає сама дитина, її потреби, інтереси та розвиток. У центрі уваги – забезпечення повноцінної участі дитини у всіх сферах життя родини.

Батьки усвідомлюють свою соціальну відповідальність і активно залучаються до процесу виховання та розвитку, враховуючи індивідуальні можливості й вікові особливості дитини з ООП. Ця модель орієнтована на забезпечення оптимальних умов для розвитку особистості дитини та її успішної соціальної адаптації.

2. Сімейноцентрована модель акцентує увагу на тому, що саме сім'я є ключовим і найприроднішим середовищем розвитку дитини. У цьому підході дитина розглядається як частина сімейної системи, у якій важливими є гармонійні стосунки між усіма членами родини.

Особливості її розвитку впливають на функціонування сім'ї загалом, тому підтримка спрямовується не лише на дитину, а й батьків, братів і сестер. За умов кризи чи ризику руйнування сімейних стосунків усі члени родини спільно шукають шляхи збереження сімейної єдності та забезпечення психологічного комфорту для кожного.

Зазначені моделі взаємодоповнюють одна одну, оскільки спільною їхньою сутністю є усвідомлення того, що труднощі, з якими стикається один із членів родини, впливають не лише на його власну життєву ситуацію, а й на функціонування всієї сімейної системи. Використання системного підходу до розв'язання таких проблем дає підстави стверджувати, що потреби дитини з ООП тісно пов'язані з потребами всієї родини. Відтак усі фахівці, залучені до процесу підтримки сім'ї у вихованні дитини з особливими потребами, повинні глибоко розуміти як стабільні, так і змінні особливості її функціонування.

Слід підкреслити, що родини, які виховують дітей з ООП, зазвичай зіштовхуються з низкою суттєвих труднощів і викликів у процесі їх виховання. У цьому контексті на основі досліджень українських і закордонних авторів можна виділити специфічні риси та виклики таких сімей. Зокрема:

- високий рівень спалаху психологічного дискомфорту у батьків порівняно з родинами дітей без ООП;
- часто один із батьків (зазвичай мати) бере на себе більшу частину обов'язків догляду та співпраці з медичними/навчальними сервісами;

– порушення в режимі сімейного життя, тобто психологічне навантаження (сімейні стосунки можуть зазнавати напруги, через втому, недосипання, зменшення часу на відпочинок, власні потреби, дозвілля, обмежені можливості соціалізації), оскільки переживають постійний стрес, тривогу, емоційні коливання через турботу про дитину, її здоров'я, розвиток, соціалізацію;

– соціальні труднощі – відчуття стигматизації та дискримінації у суспільстві, непорозуміння з боку оточення чи служб (батьки повідомляють про соціальну ізоляцію, нестачу інформації та нерозуміння з боку служб). Це може проявлятися у їхній можливості працевлаштуватися, скористатися необхідними послугами або у способі взаємодії з близькими та друзями;

– обмеження у доступі до необхідних сервісів (медичної допомоги, консультацій, реабілітації, спеціалізованого навчання);

– фінансові труднощі (значні витрати на лікування, реабілітацію, освіту, адаптаційні засоби; деякі сім'ї мають низький або нестабільний дохід; не завжди доступні державні або NGO-програми підтримки, або вони мають обмежений асортимент і ресурсне покриття). Батьки дітей з ООП часто зазнають значних фінансових навантажень, пов'язаних із витратами на медичне лікування, придбання медикаментів, оплату реабілітаційних послуг та інші необхідні заходи для забезпечення потреб дитини, що відчутно позначається на сімейному бюджеті. Такі діти часто потребують спеціальних технічних засобів, обладнання й лікування, вартість яких є досить високою. Забезпечення необхідних умов для повноцінного життя та розвитку дитини з ООП стає для батьків серйозним фінансовим викликом;

– нестача інформації про сервіси, потреба в інформаційній, психологічній та освітній підтримці;

– батьки потребують інформації про розвиток і можливості дитини, доступних форматів навчання, реабілітації;

– потреба у психологічній допомозі, підтримці ресурсів для подолання емоційного вигорання.

– доступ до якісної освіти. Значна частина таких дітей потребує індивідуалізованого підходу, застосування спеціальних методик та сучасних освітніх технологій.

Проте не всі заклади освіти забезпечені необхідними умовами для організації ефективного навчального процесу. Через це батькам часто доводиться шукати спеціалізовані установи, які можуть розташовуватись на значній відстані від місця проживання, що зумовлює додаткові фінансові та транспортні труднощі.

В умовах війни сім'ї дітей з ООП в Україні відчувають додаткові виклики: переселення, паузи в освітньому процесі, порушення доступу до терапії й психологічної підтримки; соціальні служби та NGO активно оцінюють потреби сімей, але існує «прогалина» в рівні охоплення, якості та сталості підтримки; зростає попит на психологічну підтримку через кризові ситуації.

Обмежений доступ до якісної інклюзивної освіти в умовах воєнного стану знижує можливості дітей з ООП для повноцінного розвитку та самореалізації їхнього потенціалу, здобути необхідні життєві навички та в майбутньому забезпечити своє життя. Це робить їх психологічно вразливими. Попри поступове поліпшення становища дітей в Україні, низка проблем і викликів усе ще зберігається. Воєнні дії сприяють «процвітанню» таких негативних факторів, як бідність, дискримінація, а також нестача батьківської й суспільної підтримки.

Нерозв'язані проблеми в сім'ї, де є діти з ООП, виступають каталізатором для розвитку сімейної дисфункції, яка своєю чергою негативно впливає на адаптацію дитини, благополуччя батьків та всю динаміку сімейної системи. Так, нерозв'язані проблеми в сім'ї можуть уповільнювати розвиток дитини, зменшувати її шанси на соціалізацію, адаптацію до навчального середовища. Стрес у батьків може передаватися дітям, впливати на їхню емоційно-поведінкову сферу. Недостатня співпраця з сім'єю та брак підтримки можуть спричинити високий рівень відсутності, низьку мотивацію, труднощі у навчанні.

Наукові дослідження послідовно показують, що ефективна підтримка сімейної системи є ключовим фактором, який може змінити траєкторію від потенційно ризикової до більш адаптивної і ресурсно спроможної.

Досвід впровадження інклюзивної освіти вказує на необхідність розвитку спеціальної батьківської компетентності, тобто здатності розуміти потреби дитини, використовувати ефективні методи спілкування, взаємодіяти з фахівцями. Ключовими елементами такої компетентності є інформованість, психологічна готовність до підтримки та активна участь у прийнятті рішень.

Роль батьків не обмежується лише доглядом чи контролем. Батьки є активними учасниками освітнього процесу, які потребують підтримки, навчання та включення в усі процеси, що стосуються розвитку їхньої дитини. Визнання і посилення цієї ролі є основою для створення ефективного інклюзивного середовища. Дослідження вказують на те, що рівень батьківської підтримки безпосередньо корелює з адаптацією дитини до освітнього процесу та суспільства загалом [26; 27].

Отже, саме в сімейному середовищі, яке є базовою соціальною системою, розгортаються початкові етапи розвитку, виховання та становлення особистості дитини. Саме в сімейному колі формується базовий потенціал для її подальшої соціальної адаптації. Їхній авторитет, увага, емоційна підтримка та готовність допомагати мають вирішальне значення для розвитку, навчання та становлення особистості. Постійне відчуття турботи й прийняття з боку батьків створює для дитини відчуття безпеки, впевненості у власних силах і мотивацію до самореалізації. Таке сприятливе сімейне середовище стимулює активність, сприяє формуванню самосвідомості та успішній інтеграції дитини в суспільство.

Труднощі, з якими стикається сім'я, негативно впливають на її психологічний стан, порушують соціальні зв'язки та знижують рівень впевненості у власних силах. Тому такі сім'ї потребують постійної, комплексної соціально-педагогічної та психологічної підтримки з боку фахівців і громади.

1.2. Сутність і структура взаємодії педагогів та батьків у контексті інклюзивної освіти

У контексті інклюзивної освіти важливим є не стільки наявність порушень, скільки вплив цих порушень на процес навчання та соціалізації. Успішність цього процесу значною мірою залежить від ефективності партнерської взаємодії педагогів і батьків. Згідно з Концепцією розвитку інклюзивної освіти в Україні, взаємодія педагогічних працівників з батьками має на меті формування спільного простору підтримки дитини, де кожен учасник освітнього процесу усвідомлює свою роль у розвитку особистості учня [11].

Сутність взаємодії полягає в цілеспрямованому, системному і партнерському співробітництві закладу освіти та родини з метою забезпечення права дитини на доступну, якісну та адаптовану освіту, повноцінну соціалізацію й розвиток її потенціалу. Така взаємодія виходить за межі формальних контактів (збори, повідомлення) і включає спільне планування навчально-реабілітаційних заходів, прийняття рішень щодо навчального маршруту дитини, постійний обмін інформацією й психологічну підтримку родини [30]. Ефективна взаємодія цих суб'єктів можлива за умови глибокого розуміння педагогами та фахівцями проблем сім'ї, специфіки внутрішніх стосунків між батьками й дітьми, що дає змогу будувати партнерські відносини на основі взаємоповаги та підтримки.

Взаємодія між педагогами і батьками передбачає систематичний обмін інформацією щодо навчальних досягнень, емоційного стану та соціальної адаптації дитини, що забезпечує своєчасне реагування на її освітні потреби, спільне визначення освітніх цілей і узгодження педагогічних стратегій. Така взаємодія є важливим чинником ефективності освітнього процесу, оскільки саме узгодженість дій сім'ї та закладу освіти забезпечує сприятливі передумови для всебічного та гармонійного розвитку дитини.

Важливою складовою такої взаємодії є спільне визначення освітніх цілей і завдань, що дозволяє батькам і педагогам діяти узгоджено, на засадах партнерства та взаємної довіри. Таке партнерство допомагає формувати єдиний

виховний простір, у якому зберігається наступність вимог і підтримується позитивна динаміка розвитку дитини [8].

Крім того, узгодження педагогічних стратегій сприяє створенню атмосфери взаєморозуміння, підвищує рівень педагогічної культури батьків і розширює їхню участь у навчально-виховному процесі. Це відповідає сучасним концепціям інклюзивної освіти, де головною умовою ефективного розвитку дитини є взаємодія усіх учасників освітнього середовища – педагогів, батьків і фахівців супроводу.

У такому контексті поняття «взаєморозуміння» розкривається через такі три основні компоненти: когнітивний – розуміння мотивів, цілей, логіки поведінки; емоційний – здатність до емпатії, підтримки, позитивного ставлення; поведінковий – активна взаємодія, спільна діяльність, врахування думки дитини в прийнятті рішень [25] (рис. 1.1).

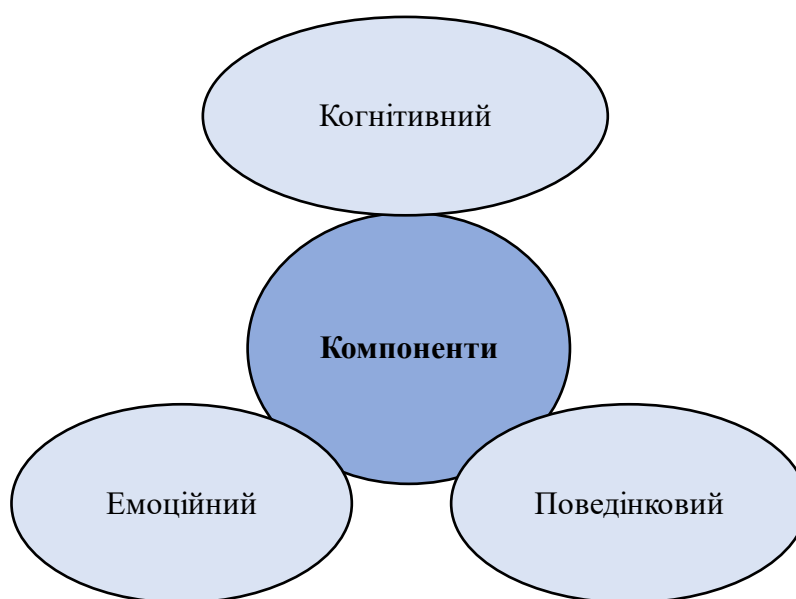

Рис. 1.1. Основні компоненти взаєморозуміння між педагогами і батьками, які виховують дитину з ООП

Так, когнітивний компонент взаєморозуміння є підґрунтям для формування ефективної комунікації, оскільки дозволяє уникнути хибних інтерпретацій поведінки партнера по взаємодії [24]. Він відображає пізнавальну сторону взаєморозуміння, тобто інтелектуальне усвідомлення мотивів, цілей і

логіки поведінки іншої особи. Йдеться про здатність дорослого адекватно інтерпретувати поведінку дитини, зважаючи на її індивідуальні особливості, досвід, рівень розвитку мислення й емоцій [3; 13].

За визначенням О. Манюк, когнітивна складова спілкування «передбачає аналіз та інтерпретацію вербальних і невербальних сигналів, формування ментальних моделей поведінки співрозмовника» [13, с. 56]. Саме когнітивне розуміння створює підґрунтя для адекватної педагогічної реакції, допомагає уникнути помилкових інтерпретацій поведінки дитини та формує рефлексію дорослого у процесі взаємодії. На цьому рівні формуються навички емпатичного слухання, уміння ставити уточнювальні запитання, логічно аналізувати поведінкові прояви та усвідомлювати власні комунікативні помилки.

Для педагога цей компонент виявляється через уміння зрозуміло пояснювати навчальний матеріал, інструкції, правила поведінки, враховувати індивідуальні когнітивні особливості дитини з ООП (темп сприйняття, особливості пам'яті, мислення. На практиці цей компонент проявляється також через уміння дорослого формулювати відкриті питання для з'ясування мотивів дитини; перевірку власних припущень щодо її стану або намірів («Ти засмутився через це?»); адаптацію пояснень відповідно до вікових можливостей дитини [3]. Саме пізнавальна обізнаність про особливості дитини дає змогу педагогові будувати освітній процес на засадах партнерства і взаємної поваги [14].

Емоційний компонент взаєморозуміння між педагогами і батьками виражає здатність до емпатії, емоційної підтримки, позитивного ставлення до іншого. Його зміст полягає у встановленні довірливих, доброзичливих стосунків між педагогом, батьками та дитиною. Саме емпатія забезпечує психологічний комфорт у спілкуванні, знижує емоційну напруженість і сприяє відкритості у висловлюваннях. У контексті інклюзивної освіти це означає, що педагог має не лише розуміти особливості дитини, але й виявляти емоційно-підтримувальну поведінку: приймати дитину такою, якою вона є, без порівнянь з іншими, і водночас допомагати їй відчувати власну значущість [22].

За словами І. Є. Новоселецької, розвиток емпатійності дорослого (як педагога, так і батьків) є умовою для формування у дитини позитивного емоційного досвіду взаємодії. Емоційне взаєморозуміння створює основу для довіри [16].

Практично емоційний компонент виявляється у підтримці дитини у складних ситуаціях, заохоченні до самовираження, толерантному ставленні до емоційних проявів, готовності вислухати і прийняти точку зору партнера по спілкуванню [22].

До основних функцій емоційного компонента належать:

- створення безпечного емоційного простору, що знижує тривожність і страх дитини;
- формування почуття прийняття, довіри, позитивного ставлення до дорослого;
- забезпечення готовності дитини до співпраці й саморозкриття [13; 16].

Позитивне емоційне тло комунікації є чинником розвитку соціальної компетентності та формування етичних норм поведінки. Зокрема, І. Новоселецька доводить, що розвиток емпатійності дітей дошкільного віку сприяє кращій взаємодії в освітньому середовищі та в родині [16].

Наступний компонент – поведінковий – є практичним втіленням когнітивного та емоційного розуміння у спільній діяльності, що відображає конкретні дії, спрямовані на досягнення узгоджених результатів: координацію зусиль, взаємодопомогу, співробітництво, спільне прийняття рішень.

С. М. Михальська зазначає, що поведінковий рівень взаєморозуміння проявляється через активну участь у комунікації, послідовність дій, готовність до компромісу та конструктивне вирішення конфліктів. Для інклюзивної освіти особливо важливою є залученість батьків до освітнього процесу: участь у спільних обговореннях, розробці індивідуальних програм розвитку дитини, плануванні форм підтримки. Мовленнєва та поведінкова активність дитини є показником її включеності у взаємодію, а дорослий через власну поведінку моделює соціальні норми та способи вирішення конфліктів [14].

Поведінковий компонент взаєморозуміння між педагогами і батьками є своєрідним показником сформованості партнерських стосунків, адже саме через конкретні дії реалізується домовленість, а не лише декларативна згода. Це може бути регулярна комунікація, спільне відвідування заходів, узгодження освітніх стратегій. Поведінковий компонент відображає практичний вимір взаєморозуміння (реальні дії, вчинки, способи комунікації, що засвідчують взаємну повагу та довіру) [4]. Через поведінкові акти (спільна діяльність, обговорення, узгодження рішень, невербальні сигнали підтримки) реалізується як когнітивне, так емоційне розуміння. Ефективна реалізація поведінкової складової проявляється у формах спільних ритуалів/обговорень (сімейні ради, навчальні проєкти); використання інтерактивних методів, що вимагають командної роботи; узгодження правил співіснування в колективі, участі дитини у прийнятті рішень [4; 14]. Поведінковий компонент поєднує активну взаємодію, спільну діяльність, врахування думки дитини під час прийняття рішень.

Таким чином, когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти утворюють єдину систему, у якій кожен наступний етап ґрунтується на попередньому. Цілісне поєднання цих компонентів створює підґрунтя для результативної співпраці педагогів і батьків, метою якої є всебічний розвиток та успішна соціалізація дитини з ООП.

Важливим в означеному контексті також є виділення низки підходів до формування партнерських відносин між педагогом і батьками, серед яких можемо назвати:

- системний підхід, який розглядає взаємодію як єдину соціально-педагогічну систему;
- особистісно орієнтований підхід, який акцентує увагу на індивідуальних потребах дитини та сім'ї [19];
- акмеологічний підхід, який спрямований на досягнення оптимального рівня професійного й особистісного розвитку учасників взаємодії.

Таким чином, конструктивна співпраця педагога з родиною забезпечує необхідні умови для гармонійного зростання та підтримки дитини з ООП та є запорукою ефективної інклюзії.

На думку науковців І. Омельченко, О. Тихої та Л. Федорович, процес взаємодії між педагогами та батьками охоплює три основні етапи. Перший із них – базовий, спрямований на визначення ступеня готовності батьків до співпраці та їхньої активності у спільній діяльності. На цьому етапі відбувається знайомство вчителя інклюзивного навчання з родинами учнів, уточнюються основні цінності, потреби та очікування дітей і батьків під час індивідуальних бесід. Аналіз результатів анкетування, спостережень і співбесід дає змогу педагогу сформулювати головні цілі та напрями подальшої взаємодії з родинами дітей інклюзивного класу [17].

На другому етапі (спільної діяльності) відбувається розроблення програми взаємодії педагога інклюзивного класу з батьками. У межах цього етапу передбачено ознайомлення родин із завданнями закладу освіти, що реалізує інклюзивне навчання, обговорення очікувань і пропозицій батьків, їх активне залучення до створення програми партнерської співпраці та планування спільних заходів. З метою ефективної організації такої роботи доцільно використовувати роз'яснювальну діяльність, надання педагогічної інформації, проведення індивідуальних і групових консультацій, бесід та інших форм взаємодії.

Третій етап взаємодії передбачає налагодження партнерських взаємин між учителем інклюзивного класу та батьками в процесі реалізації програми співпраці. На цьому етапі педагог сприяє тому, щоб батьки усвідомили власні можливості в особистісному пошуку, творчо підходили до навчання своєї дитини й активно долучалися до вивчення та розвитку її потенціалу [17]. На цьому етапі корисними стануть спільна діяльність, розв'язання педагогічних завдань щодо розвитку, навчання, виховання й соціалізації дітей інклюзивного класу, як організація святкових заходів, створення тематичних плакатів і сімейних альбомів, проведення ділових ігор, майстер-класів, обговорень, коротких інформаційних лекцій тощо.

На основі досліджень науковців можна також виділити практичні принципи ефективної взаємодії педагогів і батьків, які виховують дитину з ООП.

Серед них:

– партнерство – батьки мають бути повноправними членами команди підтримки; їхній голос є важливим при прийнятті рішень;

– доступність інформації – інформація має бути зрозумілою, своєчасною, відформатованою з урахуванням потреб родини (мовна адаптація, прості інструкції, візуальні матеріали);

– гнучкість форм взаємодії – офлайн і онлайн формати, індивідуальні консультації та групова робота.

Дотримання перерахованих принципів у практиці інклюзивних закладів має високу практичну ефективність, оскільки покращується рівень взаєморозуміння «педагог – батьки», підвищується реалізація ІОП, зростає емоційна стійкість сімей, що сприяє кращій соціалізації дітей з ООП.

Ефективність взаємодії педагогів і батьків залежить від реалізації психолого-педагогічних, організаційних та соціальних умов взаємодії з родинами, які виховують дітей з ООП. Без цих умов навіть добре обґрунтовані принципи можуть не дати очікуваного результату.

Так, ефективна взаємодія між педагогами та батьками дітей з ООП можлива за умов, коли ця співпраця ґрунтується на психолого-педагогічних засадах партнерства, відкритості, довіри, взаємоповаги. Ефективність такої взаємодії досягається завдяки формуванню сприятливого психологічного середовища в закладі освіти, у якому всі учасники виступають рівноправними партнерами. Відкритість закладу до діалогу, повага до думки батьків, принцип «рівноправного партнера» формують емоційний клімат співпраці.

Однією з ключових умов є визнання активності батьків. Це потребує надання їм підтримки, підвищення їхньої педагогічної обізнаності, формування у них навичок рефлексії, планування та участі в освітніх подіях. Крім того, необхідно враховувати індивідуальні особливості родини, соціальний та культурний контекст, в якому вона функціонує.

Важливою умовою є систематичність і регулярність комунікації між педагогами і батьками. Сталі форми зворотного зв'язку (щоденники спостережень, онлайн-консультації, спільне обговорення індивідуальних програм розвитку) сприяють встановленню довіри й партнерських відносин.

Ще одним важливим фактором є залучення мультидисциплінарної команди фахівців для надання комплексної підтримки як дитині, так і її родині. Така команда працює в єдиному напрямі, координуючи зусилля для досягнення максимальної ефективності розвитку дитини.

Важливою умовою є також компетентність педагогів і фахівців (регулярні підвищення кваліфікації з питань інклюзивної практики, комунікації з батьками, психолого-педагогічного супроводу (висновки з аналітичних матеріалів та досліджень)).

Важливим аспектом у контексті дослідження означеної проблеми є ресурсне забезпечення, тобто наявність технічних (інтернет, платформи), матеріальних (методичні матеріали, роздаткові посібники) і часових ресурсів для регулярних зустрічей і супроводу.

Ще одним із важливих аспектів є системність та формалізація співпраці – регламентація зустрічей (план ІЕР, протоколи нарад), документування домовленостей, моніторинг і корекція дій; це забезпечує послідовність поведінкових практик. (рекомендації для закладів освіти).

Важливою умовою є інформаційна відкритість – доступність зрозумілої інформації для батьків про освітні цілі, методи, очікувані результати; використання зрозумілих комунікативних форматів (наочні схеми, короткі інструкції).

Критеріями ефективності такої взаємодії є рівень задоволення батьків співпрацею; динаміка прогресу дитини за індивідуальним планом; частота і конструктивність комунікацій (записи ІЕР, протоколи нарад тощо); стійкість емоційного клімату (зниження конфліктів, підвищення довіри).

Таким чином, взаємодія педагогів і батьків, які виховують дитину з ООП, є це системною діяльністю, яка спрямована на узгодження педагогічних впливів,

підтримку індивідуальних освітніх траєкторій, створення сприятливого мікроклімату для всебічного розвитку особистості; багатовимірний процес, що поєднує комунікацію, партнерське планування, навчання батьків, міждисциплінарну командну роботу. Ефективність такої взаємодії зростає при застосуванні рамок UDL (підхід для розробки інформаційних матеріалів), при активному розвитку спроможності батьків (Dual Capacity), організації регулярного моніторингу. Для впровадження практик потрібні політика на рівні закладу освіти і місцевої влади, підготовка педагогів, доступ до ресурсів і системна підтримка сімей. Лише за умов інтеграції цих чинників партнерська модель взаємодії може стати реальним інструментом розвитку потенціалу дитини з ООП, а не лише формальною складовою освітньої політики.

1.3. Інноваційні форми роботи з батьками, що виховують дітей з особливими освітніми потребами

В Україні інклюзивна освіта активно розвивається, і практики взаємодії з батьками значно модернізувалися. Зокрема, у рамках реалізації державного проєкту «Нова українська школа» впроваджуються моделі партнерської взаємодії з батьками. На базі ресурсних центрів підтримки інклюзивної освіти проводяться семінари, тренінги та групові консультації для батьків.

Позитивним прикладом є діяльність Інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ), де фахівці не лише здійснюють оцінювання розвитку дитини, а й проводять індивідуальні консультації з батьками, організовують тренінгові програми. Такий підхід дозволяє створити систему підтримки родини на різних етапах розвитку дитини [15].

За кордоном інноваційна практика залучення батьків є більш усталеною. Наприклад, у США батьки дітей з ООП активно залучаються до розробки ІЕР (Individualized Education Plan) і мають право брати участь у всіх етапах ухвалення освітніх рішень. В Японії впроваджуються спільні «батьківсько-педагогічні

навчальні команди», які проводять спільне планування та оцінювання результатів розвитку дитини.

Важливою також є тенденція до створення платформ спільного навчання (co-learning), де педагоги й батьки навчаються один в одного. У Швеції та Канаді популярними є інноваційні формати «батьківські лабораторії», що об'єднують родини для обміну досвідом та пошуку нових рішень освітніх проблем.

Отож інноваційні підходи до взаємодії з батьками в інклюзивному середовищі є багатовимірними та потребують комплексного підходу. Їх впровадження в українському контексті має базуватись на адаптації успішного міжнародного досвіду з урахуванням національних реалій.

Інноваційні підходи поєднують традиційні консультації й групові зустрічі з цифровими інструментами, коучингом, проєктною діяльністю та міждисциплінарною координацією. Їх мета – підвищити компетентність батьків, зміцнити емоційну підтримку, уніфікувати підходи до навчання й виховання та забезпечити системність супроводу дитини в сім'ї й школі. Такі підходи рекомендовані методичними матеріалами ІРЦ і практиками закладів освіти.

Результативна співпраця педагогів із батьками дітей з ООП становить важливу передумову формування цілісного інклюзивного освітнього простору. Вона забезпечує гармонійний розвиток дитини, сприяє реалізації освітніх завдань і підтримує емоційно-психологічну рівновагу як самої дитини, так і всієї сім'ї. Успішна співпраця педагогів з батьками дітей з ООП реалізується через поєднання різних форм (індивідуальні, групові, дистанційні), методів (консультавання, тренінги, коучинг, спільні проєкти) та створення відповідних педагогічних і організаційних умов (компетентність фахівців, ресурсне забезпечення, культура довіри) [21; 25].

До традиційних форм взаємодії належать: індивідуальні консультації педагогів із батьками щодо розвитку дитини; батьківські збори, присвячені актуальним питанням навчання та виховання; спільні культурно-масові заходи (свята, майстер-класи, екскурсії); педагогічні бесіди під час відвідування родини; анкетування з метою вивчення освітніх запитів та потреб батьків.

На думку О. Гаяш [6], серед найбільш результативних форм організації співпраці з батьками дітей з ООП можна виокремити кілька напрямів діяльності.

– індивідуальні та групові бесіди й консультації, під час яких педагог може пропонувати батькам різноманітні ігрові вправи, творчі завдання, спрямовані на закріплення навчального матеріалу, розвиток і корекцію психічних функцій дитини, стимулювання її пізнавальної активності. Доцільним також є проведення семінарів-практикумів, що забезпечують формування у батьків практичних умінь і навичок виховання (навчання читанню, підготовка руки до письма тощо).

– батьківські «круглі столи», які об'єднують педагогів, фахівців інклюзивної освіти та родини, сприяють налагодженню партнерської взаємодії. Такі заходи допомагають змінити ставлення батьків до проблем розвитку дитини, знайти ефективні стратегії підтримки, розкрити емоційний потенціал сім'ї, а також забезпечити відчуття розуміння, підтримки й співпраці з боку педагогічного колективу;

– проведення конференцій для батьків, що завершуються концертною програмою за участю дітей і членів їхніх сімей;

– використання методу кейсів за участю психолога або соціального педагога, який допомагає створити ситуацію, що стимулює батьків до аналізу конкретної життєвої проблеми, пошуку шляхів її подолання, адаптації та формування нових життєвих орієнтирів;

– залучення батьків до освітнього процесу через безпосередню участь у заняттях із дитиною, особливо на етапі її адаптації в інклюзивному середовищі;

– організація інформаційно-просвітницького простору (оформлення стендів, тематичних виставок, створення «папок-пересувок» із добіркою актуальних матеріалів, що мотивують батьків до самостійного ознайомлення з педагогічною літературою);

– популяризація педагогічних знань через демонстрацію дитячих творчих робіт, що відображають індивідуальні досягнення вихованців;

– проведення відкритих занять і просвітницьких заходів для батьків за участю фахівців, у межах яких застосовуються активні методи навчання –

ситуаційні ігри, навчальні тренінги й різні види інтерактивного спілкування («Служба довіри», «Щоденник пропозицій», «Скринька поваги й турботи», «Разом долаємо труднощі»);

– організація спільного дозвілля батьків і дітей у форматі родинних свят, спортивних змагань, творчих вечорів, участі у виставах, ляльковому театрі, художніх експозиціях тощо [6].

Ці форми є базовими та дають змогу забезпечити інформаційний обмін, корекцію освітньої траєкторії дитини, а також залучити батьків до освітнього процесу. Проте новітні умови розвитку інклюзії вимагають ширшого спектра інноваційних методів, які виходять за межі традиційного інформування та спрямовані на розвиток педагогічної культури батьків, активну взаємодію, розвиток компетентностей, підвищення психолого-педагогічної культури родин.

Інноваційні форми та методи роботи з батьками – це нові або суттєво модифіковані організаційно-педагогічні, інформаційно-комунікаційні, психологічні та соціальні підходи, спрямовані на підвищення компетентності батьків, співучасті батьків у формуванні освітньої траєкторії дитини та покращення її результатів. Інновація має такі дві ключові ознаки: вирішує конкретну потребу/проблему сім'ї або системи підтримки; її ефективність підтверджено апробацією/дослідженнями або має логічне обґрунтування для масштабування.

Нині в освітньому процесі активно застосовуються новітні підходи до співпраці педагогів і батьків дітей з ООП, серед яких:

1. Батьківський коучинг – цілеспрямований, структурований процес навчання й супроводу батьків, у якому фахівець (педагог, психолог або корекційний спеціаліст) навчає дорослих практичним технікам поведінкової й комунікаційної взаємодії з дитиною в природних щоденних контекстах. Метод поєднує принципи сімейно-орієнтованого підходу та доказових інтервенцій для розвитку соціально-комунікативних навичок (NDBI/Project ImPACT), роблячи втручання доступним, практично застосовним і масштабованим через навчання батьків як «щоденних терапевтів» дитини.

Основними цілями і завданнями такого коучингу є:

- підвищення компетентності батьків у використанні простих, але ефективних стратегій стимуляції розвитку мовлення, соціальної взаємодії й ігор;
- інтеграція корекційних практик у повсякденні активності сім'ї;
- підвищення емоційної впевненості батьків, зниження тривоги й стигматизації;
- забезпечення сталого використання методик через регулярну супервізію і зворотний зв'язок.

Варто також виділити техніки, які використовуються у коучингу:

- фокус на природних нагодах (використання ігор, прийомів харчування, побутових справ як поле для навчання);
- моделювання та «зворотне відео-фідбек» (запис сесій, аналіз відео з батьками для мета-рефлексії);
- чіткі стратегії вербального/невербального стимулювання (імітація, розширення фраз, пауза очікування реакції);
- підтримка загальної послідовності вдома (створення простих щоденних вправ, які батьки можуть повторювати).

Усі ці техніки максимально адаптовані до реальних можливостей сім'ї й орієнтовані на сталість застосування.

Батьківський коучинг у сучасних умовах є інноваційною, доказово-орієнтованою і практично ефективною формою підтримки сімей, які виховують дітей з ООП. У поєднанні з міждисциплінарним супроводом, цифровими інструментами моніторингу й системою підготовки тренерів він має великий потенціал для підвищення якості інклюзивного супроводу на місцевому рівні. Водночас для стійкого результату необхідне інституційне забезпечення (підготовка кадрів, ресурси ІРЦ, супервізія), систематичний моніторинг і адаптація програм до умов конкретної громади.

2. Ще однією з ефективних сучасних форм є тренінги, що дають змогу батькам здобути знання про особливості розвитку і підтримки дітей з ООП, сформувати навички поведінки у складних ситуаціях, навчитися корекційним

технікам. Тематика тренінгів може включати питання позитивного батьківства, конфліктної взаємодії, підтримки емоційного стану дитини.

3. Інтерактивний батьківський клуб – це організована, регулярна групова форма роботи, що поєднує елементи просвітництва, психологічної підтримки, практичного навчання та взаємного обміну досвідом між батьками дітей з ООП. Клуби можуть трансформуватися в регулярні «батьківські кола» або тематичні групи (наприклад, «мова та комунікація», «емоційна саморегуляція», «корекційні вправи для дому») і поєднувати очні та дистанційні формати. Групові завдання для обміну досвідом – це спеціально структуровані вправи та кейси, що стимулюють взаємне навчання батьків через розбір конкретних життєвих ситуацій, моделювання взаємодії й розробку рішень у групі [10].

Інтерактивні батьківські клуби та структуровані групові завдання для обміну досвідом є високоефективною інноваційною формою роботи з родинами дітей з ООП. За умови якісної фасилітації, міждисциплінарної участі фахівців та належної організаційної підтримки вони створюють комплексний ефект: зростання компетентності батьків, зміцнення емоційної підтримки й уніфікацію практик «школа – сім'я». Для гарантування їхньої якості необхідні методичні стандарти, супервізія фасилітаторів і система моніторингу результатів [31].

4. Кейс-метод є інноваційним підходом, що полягає в аналізі конкретних життєвих ситуацій і пошуку найкращих рішень. Застосування цього методу сприяє формуванню критичного мислення та підвищує рівень емоційної залученості учасників, дозволяє моделювати поведінку у складних обставинах. Це інтерактивна педагогічна технологія, у центрі якої – аналіз конкретної, обмеженої в часі й контексті життєвої ситуації (кейсу), що вимагає діагностування проблеми, інтерпретації даних і вироблення практичних рішень. У контексті роботи з батьками кейс-метод передбачає залучення батьків до аналізу реальних або змодельованих сімейно-освітніх ситуацій, обговорення варіантів дій і вироблення спільних стратегій підтримки дитини з ООП. Такий підхід трансформує пасивне інформування в активне навчання через практичне вирішення проблеми й обмін досвідом [12].

Кейс-метод поєднує принципи проблемного, проєктного та ситуативного навчання; його застосування сприяє розвитку критичного мислення, рефлексії, навичок прийняття рішень і комунікації. Для батьків дітей з ООП це важливо з кількох причин: 1) батьки набувають реальних практичних умінь у контексті їхніх щоденних ситуацій; 2) групова робота з кейсом забезпечує соціальну підтримку і зниження стигми; 3) моделювання і аналіз сценаріїв допомагає гармонізувати позиції сім'ї та педагогів (синхронізувати «мову» і підходи), що є критично важливим для успішної інклюзії. Наукові та методичні джерела підкреслюють оперативність і адаптивність кейс-технологій у підготовці педагогів і роботі з батьками [18].

Кейс-метод є дієвим інструментом трансформації теоретичних знань у практичні дії для батьків, які виховують дітей з ООП. Він дозволяє поєднати навчання, емоційну підтримку, конструювання конкретних алгоритмів поведінки в життєвих умовах сім'ї. За умов якісної фасилітації, супервізії, організаційної підтримки кейс-метод може стати одним із ключових компонентів системи сімейно-орієнтованого супроводу дітей з ООП в Україні [18].

5. Метод проєктів – це педагогічна технологія, яка передбачає спільну діяльність учасників (педагогів, батьків і дитини) із планування, реалізації й презентації практично-орієнтованого продукту або рішення, що відповідає потребам і інтересам конкретної сім'ї чи освітнього середовища. У роботі з батьками метод проєктів трансформує пасивне інформування в активну партнерську діяльність, де батьки виступають співвиконавцями, співтворцями і носіями локального досвіду, що підвищує їхню компетентність і мотивацію до участі в інклюзивному процесі [10; 20].

Метод проєктів є дієвим інструментом активізації батьків у системі інклюзивної підтримки дитини. Він поєднує практичну орієнтованість, партнерство та можливість створення сталого інструментарію підтримки, який легко документується і масштабується. Для досягнення реальних результатів проєктний підхід вимагає методичної підготовки фасилітаторів, чіткої

організаційної підтримки та адаптації форм до ресурсних і культурних умов конкретної громади.

6. Менторинг (менторство) у соціально-педагогічній практиці – це цілеспрямоване, довготривале співробітництво між досвідченим наставником (ментором) і підопічним (менті), яке передбачає передачу знань, навичок, емоційної підтримки, моделювання практик та супровід у процесі застосування інноваційних підходів у сім'ї. У контексті інклюзивної освіти менторинг орієнтований на підтримку батьків дітей з ООП педагогом або фахівцем з інклюзії: зміцнення їхньої компетентності, підвищення впевненості у виконанні корекційних і виховних завдань, а також на формування постійної мережі підтримки між сім'єю і закладом освіти.

Менторинг є перспективною інноваційною формою підтримки батьків дітей з ООП, яка поєднує індивідуалізоване навчання, емоційну підтримку та практичний супровід у природному сімейному середовищі. Для ефективної імплементації менторингу необхідні інституційна підтримка (ІРЦ, школа), підготовка менторів (професійних і пір-менторів), нормативні й етичні механізми фіксації і супервізії, адаптація форматів до ресурсних умов родин [32].

У роботі з батьками, які виховують дитину з ООП, доцільно застосовувати такі форми менторингу:

Пір-менторинг (peer mentoring) – досвідчені батьки (ментори), які вже пройшли шлях супроводу дитини з ООП, наставляють нові сім'ї; є ефективним для емоційної підтримки та практичних порад [31].

Професійний менторинг – фахівець (педагог, ресурсний вчитель, психолог, логопед) супроводжує родину, навчає технік, моделює взаємодію і проводить супервізію домашньої практики [32].

Гібридні програми – поєднання професійного і пір-менторингу з використанням цифрових платформ (онлайн-зустрічі, відео-фідбек, е-портфоліо).

7. Онлайн-спілкування – сукупність електронних каналів (електронна пошта, месенджери – Viber, Telegram, WhatsApp, соціальні мережі, а також спеціалізовані освітні платформи і сервіси – Google Classroom, Google

Meet/Zoom, ClassDojo, Padlet тощо), які використовуються для оперативної комунікації, консультування, дистанційного супроводу, обміну доказовими матеріалами й документування прогресу дитини. Комунікація у віртуальному просторі, що здійснюється через електронну пошту, месенджери, соціальні мережі й спеціалізовані онлайн-платформи (Google Classroom, Zoom тощо) відкривають можливість для дистанційної взаємодії, що особливо актуально в умовах обмеженого доступу до закладів освіти або у сільській місцевості. Такі платформи як Zoom, Google Meet, ClassDojo, використовуються для організації вебінарів, обговорень, індивідуальних консультацій. Окрім того, створення закритих груп у соціальних мережах для обміну досвідом і підтримки дозволяє родинам отримувати допомогу в реальному часі.

У контексті інклюзивної освіти онлайн-комунікація виступає як інструмент підвищення доступності послуг, посилення партнерства «школа – сім'я» та забезпечення безперервності супроводу дитини в природних умовах.

Цифрові канали дозволяють забезпечити регулярний зв'язок незалежно від графіків батьків і географічного розташування сім'ї. Це важливо для родин у віддалених громадах, сімей з обмеженими ресурсами; дають змогу швидко надавати рекомендації, завдання, надсилати навчальні відео і фіксувати прогрес у електронних портфоліо (архів повідомлень, фото-/відео-звітів); поєднання асинхронних (електронна пошта, відео, padlet), синхронних (Zoom, Google Meet) форматів підвищує ефективність навчання, дозволяє адаптувати форми під запити родини; онлайн-канали сприяють індивідуалізації супроводу, оскільки дозволяють швидко коригувати рекомендації.

У роботі з батьками, які виховують дітей з ООП, можна застосовувати такі форми взаємодії:

Інформаційні розсилки (e-mail/месенджери) — це регулярні короткі повідомлення з інструкціями, рекомендаціями для домашньої практики, нагадуваннями про зустрічі та посиланнями на корисні матеріали.
info.mon.gov.ua

Онлайн-консультації (Zoom / Google Meet) — це індивідуальні та групові сесії для демонстрації вправ, супервізії домашньої практики, обговорення ППР/ІЕР. Індивідуальні консультації та психолого-педагогічне консультування спрямовані на роз'яснення діагнозу/особливості розвитку дитини, розвиток освітніх і корекційних стратегій, методи навчання батьків у домашніх умовах. Така форма реалізує когнітивний компонент взаєморозуміння (інформування, з'ясування мотивів поведінки дитини) і зміцнює емоційний контакт через персоналізований супровід [4].

Електронні портфоліо та дошки (Padlet, ClassDojo, Google Classroom) – це збір артефактів (фото, відео, роботи), які ілюструють прогрес, з можливістю коментування фахівцями та батьками.

Месенджер-групи для «швидкої допомоги» – це оперативні поради, короткі відео-покази, координація спільних дій (підтримка між зустрічами).

Вебінари й онлайн-тренінги – це модульні серії для підвищення компетентності батьків (теми: поведінкова техніка, підтримка мовлення, емоційна регуляція).

Групові тренінги та воркшопи для батьків фокусуються на розвитку навичок емпатії, емоційної регуляції, методик спілкування з дитиною; ефективні для створення мережі підтримки й обміну досвідом серед батьків (імплементация емоційного компонента).

Спільні проекти «школа – сім'я – дитина» (проектна діяльність, тематичні заходи, майстер-класи) забезпечують практичну реалізацію поведінкового компонента: спільне планування, виконання й оцінювання результатів. Такі форми підвищують включеність батьків у навчальний процес і створюють єдине виховне середовище.

Мультимедійні та дистанційні форми (відеоконференції, телеконсультації, онлайн-спільноти, цифрові портфоліо) – це сучасні інструменти комунікації, що підвищують доступність консультацій і дозволяють зберігати інформацію про прогрес дитини в електронному вигляді. Онлайн-форми особливо цінні для

родин з обмеженим доступом до ресурсів або в умовах карантинних обмежень. (опис дистанційних практик у методичних збірках).

Міждисциплінарні зустрічі (ІЕР/СППР-збори – індивідуальні освітні плани) – робочі наради, де педагог, фахівці та батьки спільно формулюють цілі, підходи та інструменти підтримки дитини; реалізують усі три компоненти взаєморозуміння: пізнання, емоційну підтримку й узгоджені практичні дії. (рекомендації щодо організації ІЕР у методичних матеріалах інклюзивно-ресурсних центрів).

Диджитал-щоденники та електронні портфоліо (e-portfolio) – батьки та педагоги регулярно завантажують спостереження, відео успіхів, рекомендації; дозволяє вести спільний журнал прогресу і коригувати стратегії. Застосовується у багатьох ЗО та ІРЦ як інструмент супроводу. Онлайн-спільноти / закриті форуми для батьків (модеровані фахівцем) – платформи для обміну досвідом, Q&A-сесій із фахівцями, організації груп підтримки; підвищують емоційну підтримку й доступ до компетентної інформації (опис та рекомендації – практичні посібники з інноваційних підходів).

Мобільні консультації та відеоконсультавання (tele-consulting, video-call-support) – короткі відеосесії для оперативного вирішення питань, демонстрації вправ, моделювання взаємодії; зручні для сімей у віддалених регіонах. (документи з описом дистанційних практик).

Спільні творчі лабораторії (parent-child maker-spaces, арт-терапевтичні сесії) дозволяють через творчість розвивати емоційну близькість, навички співпраці; використання мистецтва сприяє розвитку емпатії, самовираження [16].

Майстер-класи як форма практичного навчання дають змогу батькам опанувати конкретні методики корекційної або розвивальної роботи. Наприклад, майстер-клас із використання сенсорних ігор або логопедичних вправ може бути корисним для батьків дітей з мовленнєвими порушеннями.

Телемедицина / телетренінг та e-health рішення – онлайн-коучинг, відео-моделі, вебінари, асинхронні платформи для обміну відео; особливо важливі для регіонів з обмеженим доступом до фахівців. Телетренінги зменшують бар'єри

доступу, підвищують реалізацію інтервенцій батьками та забезпечують помірний позитивний ефект на батьківські навички і поведінку дитини.

Батьківські групи підтримки й програми «peer parent / parent mentor» – формальна або неформальна мережа батьків, які діляться досвідом, надають емоційну підтримку й практичні поради; моделі з менторством (досвідчений батько – новому батькові).

Ранні втручання з батько-опосередкованим підходом (early intervention, parent-mediated) – (особливо з фокусом на партнерство і супервізію) мають сильну доказову базу щодо поліпшення дитячих комунікативних і поведінкових показників та батьківської компетентності, фокус на навчанні батьків реалізовувати прості практики розвитку дитини в домашньому середовищі (комунікацію, гру, адаптацію повсякденних ситуацій).

Цифрові платформи, мобільні додатки та ресурси самоосвіти – навчальні модулі, відео-тренінги, чек-листи, інтерактивні програми; корисні для самоосвіти батьків та підтримки між сесіями.

Міжсекторальні моделі «команди підтримки сім'ї» (multidisciplinary teams, wrap-around services) – координація педагогів, психологів, медиків та соцпрацівників із залученням батьків до спільного планування (ІПР/ІПП). Такі моделі особливо важливі для складних випадків і стабільного доступу до послуг.

Parent-mediated / parent coaching (особливо з фокусом на партнерство і супервізію) мають сильну доказову базу щодо поліпшення дитячих комунікативних і поведінкових показників та батьківської компетентності.

Телетренінг/e-coaching довів свою ефективність у багатьох дослідженнях, а також значно розширює доступ у віддалених/кризових умовах. Метааналізи показують малий-помірний, але статистично значущий ефект на поведінку дитини і батьківську самоефективність.

Peer-підтримка / батьківські менторські програми посилюють стійкість сімей, сприяють зниженню ізоляції і підвищенню використання сервісів; ефективність добре задокументована у соціальній сфері та освіті. Це ключові «вагові» положення; для магістерської роботи рекомендується цитувати останні систематичні огляди/мета-аналізи та локальні звіти для підкріплення аргументів.

Онлайн-коучинг + відеозворотний зв'язок: батьки записують домашні взаємодії, надсилають терапевту; отримують індивідуальні рекомендації і домашні вправи. Дослідження показують підвищення фіделітету виконання технік і зниження стресу.

Гібридні моделі (blended): поєднання офлайн-тренінгів, груп підтримки та онлайн-ресурсів – оптимальне рішення для постійної підтримки та одночасного соціального включення.

Ранні інтервенційні команди (Україна): створення команд, що працюють «вдома у сім'ї», навчають батьків і координують послуги; приклади впровадження описано в українських проєктах за підтримки UNICEF і Мінсоцполітики.

Інноваційні форми роботи з батьками (коучинг/parent-mediated інтервенції, телетренінги/e-coaching, реєр-підтримка, ранні втручання з фокусом на батьках, цифрові платформи та міжсекторальні команди) мають доказову ефективність у підвищенні батьківської компетентності й покращенні дитячих результатів. Найкращі результати дає комбінований підхід із супервізією й адаптацією до локального контексту; в Україні пріоритетними є ранні втручання та розширення телеможливостей у віддалених і кризових регіонах.

Ефективна взаємодія має базуватись на принципах суб'єкт-суб'єктної комунікації, довіри, відкритості, взаємної поваги. Також важливою є диференціація форм залежно від типу порушення, віку дитини та рівня залучення батьків в освітній процес. Наукові дослідження стверджують, що педагоги, які активно застосовують інноваційні методи роботи з батьками, відзначають покращення емоційного клімату в родинах, підвищення ефективності ІПР (індивідуальної програми розвитку), зменшення конфліктних ситуацій у трикутнику «дитина – родина – школа».

Таким чином, для успішної реалізації інклюзивної освіти необхідно не лише інформувати батьків, а й залучати їх до активної участі у прийнятті рішень, педагогічних заходах і освітньому плануванні. Інтеграція традиційних та інноваційних форм взаємодії дозволяє сформувати ефективну систему партнерства між педагогами і родинами, які виховують дитину з ООП.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ РОБОТИ З БАТЬКАМИ, ЩО ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

2.1. Організація, методика та аналіз результатів дослідження

Метою нашого дослідження була перевірка ефективності впровадження інноваційних форм роботи з батьками, які виховують дітей з ООП, у контексті формування конструктивної взаємодії між сім'єю та педагогами закладу загальної середньої освіти.

Реалізація визначеної мети вимагала розв'язання низки дослідницьких завдань:

1. Проаналізувати рівень взаєморозуміння між педагогами та батьками дітей з ООП на початковому етапі.

2. Визначити особливості впливу інноваційних форм взаємодії (тренінги, сімейні клуби, ІТ-засоби комунікації, консультативні заходи тощо) на формування й зміну когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів взаєморозуміння між учасниками освітнього процесу.

3. Оцінити динаміку розвитку партнерських відносин між педагогами та батьками після проведення формувального експерименту.

Організація дослідження передбачала три етапи його реалізації:

1. Констатувальний етап передбачав виявлення вихідного рівня взаємодії між педагогами та батьками дітей з ООП за допомогою анкетування, спостереження та інтерв'ювання.

2. Формувальний етап зосередив увагу на впровадженні комплексу інноваційних форм взаємодії (застосування інтерактивних, комунікативних і цифрових технологій).

3. Контрольний етап передбачав повторну діагностику рівнів взаєморозуміння, аналіз результатів та їх статистичну інтерпретацію.

Емпіричний матеріал для дослідження збирався у загальноосвітніх навчальних закладах Волинської області у 2024–2025 н.р. Загальна вибірка склала 30 респондентів: 10 педагогів, 10 асистентів учителів та 10 батьків, які виховують дітей з ООП (діти з порушеннями мовлення, порушеннями аутистичного спектра, затримкою психічного розвитку).

У процесі дослідження використовували такі методи:

– анкетування батьків і педагогів (для виявлення ставлення до взаємодії, рівня довіри, частоти спільних заходів, нагляд за проявами когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів взаєморозуміння;

– метод експертної оцінки застосовувався для визначення ефективності впроваджених форм роботи;

– кількісний аналіз результатів здійснювався із застосуванням методів математичної статистики.

Для оцінки рівня взаємодії було використано анкету-опитувальник (розроблену автором) та чек-лист спостереження за компонентами взаєморозуміння.

Рівні взаєморозуміння визначалися за трьома критеріями:

Когнітивний визначав розуміння мотивів, логіки та цілей поведінки партнера. Емоційний – прояви емпатії, довіри, позитивного ставлення. Поведінковий – спільну діяльність, активну участь у прийнятті рішень.

Для визначення рівня взаємодії було застосовано авторську анкету-опитувальник (дод. А). Розроблена анкета складалася із п'яти запитань і була призначена для вивчення рівня поінформованості, залученості та потреб батьків дітей з ООП у процесі взаємодії із закладом освіти. Її зміст побудований відповідно до завдань констатувального етапу педагогічного дослідження, який передбачає фіксацію початкового стану системи взаємодії між педагогами та батьками. Зміст анкети є логічно структурованим і охоплює когнітивний (поінформованість), діяльнісний (участь, активність) та емоційно-мотиваційний (очікування, довіра) аспекти взаємодії між батьками і педагогами.

Перше запитання «Чи відомо Вам, що у Вашої дитини є особливі освітні потреби?» мало діагностичний характер і дозволило з'ясувати рівень розуміння батьками індивідуальних особливостей розвитку їхньої дитини. Його мета – з'ясувати, чи володіють респонденти базовими знаннями про поняття «особливі освітні потреби», чи отримували вони офіційне підтвердження фахівців (психолога, логопеда, ІРЦ), наскільки приймають ці особливості.

Відповіді на це питання дозволяють оцінити готовність батьків до співпраці з педагогічним колективом, адже усвідомлення особливих потреб дитини є передумовою конструктивної участі у спільному вихованні та навчанні.

Метою другого запитання «Як часто Ви берете участь у заходах, що проводяться закладом освіти?» було виявлення ступеня залучення батьків до життя закладу освіти. Питання допомогло встановити, чи розглядають батьки школу як партнерське середовище, чи беруть активну участь у спільних заходах (тренінгах, батьківських зборах, консультаціях, інклюзивних ініціативах).

Отримані результати на це запитання відображають рівень комунікативної активності та соціальної інтегрованості батьків у навчально-виховний процес, що є показником сформованості педагогічного партнерства.

Третє запитання «Чи отримували Ви консультації щодо розвитку Вашої дитини?» було спрямоване на з'ясування, чи зверталися батьки по допомогу або консультацію до фахівців (психолога, логопеда, дефектолога, соціального педагога), а також чи отримують вони фахову допомогу в розв'язанні проблем навчання та соціальної адаптації дитини.

Аналіз відповідей респондентів дав змогу оцінити доступність консультативної підтримки та рівень міжвідомчої співпраці (заклад освіти – ІРЦ – сім'я). Водночас це питання виявило, наскільки батьки зацікавлені в підвищенні власної педагогічної компетентності.

Четверте запитання «Яку інформацію Ви вважаєте важливою для подальшого навчання дитини?» мало відкритий характер і було спрямоване на виявлення освітніх запитів батьків. Їхні відповіді дали змогу з'ясувати, яку саме

інформацію батьки потребують, зокрема щодо особливостей розвитку дитини, методів навчання, психологічної підтримки чи соціальної адаптації.

Отримані дані допомагають педагогам планувати індивідуальні консультації, тренінги та інформаційно-просвітницькі заходи, що підвищують рівень взаємодії між школою та родиною.

Метою п'ятого запитання «Якої форми підтримки Ви очікуєте від педагогів?» було з'ясування очікувань і потреб батьків у взаємодії з педагогічним колективом. Йшлося про визначення бажаних форм допомоги (методичних рекомендацій, психологічного супроводу, індивідуальних консультацій або спільних занять із дитиною). Цей пункт дав змогу визначити рівень довіри батьків до закладу освіти та виявити проблемні аспекти комунікації, які можуть перешкоджати ефективному партнерству.

Підсумкові дані аналізу анкетування батьків, що виховують дітей з ООП, представлено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Аналіз результатів анкетування батьків, що виховують дітей з ООП

№ з/п	Зміст запитання	Мета запитання	Показники, які виявляються	Очікувані результати
1	Чи відомо Вам, що у Вашої дитини є особливі освітні потреби?	З'ясувати рівень усвідомлення батьками особливостей розвитку дитини та наявності ООП	Поінформованість батьків про стан дитини; ставлення до діагнозу; готовність до співпраці	Визначення рівня обізнаності батьків і ступеня їх готовності до партнерської взаємодії з педагогами
2	Як часто Ви берете участь у заходах, що проводяться закладом освіти?	Виявити рівень активності батьків у житті закладу освіти	Залучення до шкільних чи дошкільних заходів; зацікавленість у справах дитини; контакт із педагогами	Оцінка ступеня включеності батьків у педагогічну взаємодію та визначення потреб у мотиваційному стимулюванні
3	Чи отримували Ви консультації щодо розвитку Вашої дитини?	З'ясувати, чи користуються батьки допомогою фахівців (психолога, логопеда, ІРЦ тощо)	Наявність консультативної підтримки; звернення до спеціалістів; рівень взаємодії з освітнім середовищем	Визначення доступності фахової допомоги та рівня співпраці між сім'єю і педагогічним колективом
4	Яку інформацію Ви вважаєте важливою для подальшого	Виявити інформаційні запити та потреби батьків у сфері	Освітні інтереси; запит на методичні поради; потреба в знаннях про	Визначення напрямів інформаційно-просвітницької роботи з батьками

	навчання дитини?	інклюзивного навчання	індивідуальний розвиток дитини	
5	Якої форми підтримки Ви очікуєте від педагогів?	З'ясувати очікування та потреби батьків у взаємодії педагогами	Потреба у психологічній, методичній чи консультативній підтримці; рівень довіри до педагогів	Формування уявлення про очікування батьків і визначення напрямів покращення педагогічного партнерства

Як бачимо, анкета-опитувальник дозволяє комплексно дослідити інформаційний, емоційно-мотиваційний і поведінковий аспекти взаємодії батьків із педагогами. Її результати є підґрунтям для побудови комплексної програми партнерської взаємодії «Школа – родина – дитина», спрямованої на підвищення ефективності педагогічного партнерства в інклюзивному освітньому середовищі. Отримані внаслідок опитування результати допомогли визначити рівень готовності батьків до співпраці, а також розробити подальші етапи формування експерименту (зокрема, впровадження інноваційних форм роботи з родинами дітей з ООП).

Далі на констатувальному етапі застосовували чек-лист спостереження за компонентами взаєморозуміння у взаємодії педагогів і батьків, метою якого було оцінити прояви когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів взаєморозуміння під час спільної діяльності та визначити рівні взаєморозуміння за цими трьома критеріями. Реалізовували це завдання за допомогою спеціальної Програми тренінгів для батьків (дод. Б).

Аналіз результатів на основі чек-листа показав, що 53% респондентів (педагоги та батьки дітей з ООП) демонстрували низький рівень взаєморозуміння, що проявлялося у відсутності довіри, фрагментарній комунікації, низькій поінформованості про освітні потреби дитини та недостатній участі у спільному прийнятті рішень. Це свідчило про потребу в удосконаленні системи взаємодії та запровадженні нових форм партнерства між педагогами і родинами.

З метою удосконалення системи взаємодії педагогів і батьків, підвищення партнерства та взаєморозуміння на формуальному етапі було впроваджено систему інноваційних форм взаємодії. Серед них були впроваджені:

1. Батьківські коучинг-сесії – групові зустрічі, спрямовані на формування навичок ефективної комунікації з педагогами (елементи рефлексії, аналіз педагогічних ситуацій та моделювання способів підтримки дитини).

2. Інтерактивний онлайн-клуб «Разом до успіху» – платформа для обговорення проблем виховання дітей з ООП, де педагоги, помічники та батьки обмінювалися досвідом та створювали спільні освітні кейси.

3. Метод спільного планування індивідуальної освітньої програми передбачав активне залучення батьків до розроблення цілей та завдань освітньої траєкторії дитини. Застосовувався спільний протокол ІОР, що дозволяв враховувати думку сім'ї на кожному етапі.

4. Креативні заходи «Самотній день відкритих дверей» та «Майстерня інклюзії», які сприяли формуванню позитивного емоційного середовища, забезпечували розвиток партнерських і довірливих відносин між учасниками освітнього середовища.

5. Платформи взаємодії (Google Meet, Padlet, ClassDojo) – сприяли постійному зв'язку між педагогами та батьками, оперативному обговоренню проблем та рішень.

Результати проведеного дослідження на цьому етапі свідчать, що застосування інноваційних форм співпраці педагогів із батьками дітей з ООП сприяє формуванню більш глибокого розуміння батьками індивідуальних особливостей розвитку своєї дитини, формуванню позитивного ставлення до інклюзивної освіти та активнішої участі у спільному виховному процесі. Такі форми взаємодії забезпечують не тільки ефективний обмін інформацією, а й створюють простір довіри, співпраці та психологічну безпеку для всіх суб'єктів.

Завдяки залученню батьків до освітніх ініціатив працювати над сприятливою підтримкою дитини вдома покращується взаєморозуміння між педагогами й родиною, що знижує рівень конфліктності та напруженості у стосунках. У результаті формується партнерська модель взаємодії, де педагог і батьки виступають рівноправними учасниками виховного процесу, об'єднаними спільним планом – розвитком і соціальною інтеграцією дитини з ООП.

Після впровадження інноваційних форм роботи на контрольному етапі відбулися суттєві позитивні зміни у структурі показників рівня взаєморозуміння. Зокрема, частка учасників із високим рівнем взаєморозуміння зросла з 20% до 60%, що свідчить про формування стабільного емоційного контакту, підвищення рівня довіри, емпатії та взаємоповаги у взаєминах між педагогами та батьками. Кількість осіб із середнім рівнем зросла з 27% до 33%, що може вказувати на тенденцію до поступового переходу вищого рівня партнерства. Показник низького рівня взаєморозуміння зменшився із 53% до 7%, тобто більш ніж у сім разів, що є переконливим доказом ефективності впроваджених для батьків інноваційних форм взаємодії.

Такі результати підтверджують, що використання партнерсько-орієнтованих, інтерактивних та індивідуалізованих форм взаємодії створює умови для підвищення педагогічної культури батьків, розвитку взаємної довіри та усвідомлення спільної відповідальності за навчання й розвиток дитини з ООП. У результаті освітній процес набуває більшої відкритості, толерантності та ефективності. Таким чином, динаміка змін рівнів взаєморозуміння підтверджує ефективність впровадження інноваційних форм співпраці, що сприяє гармонізації взаємин у системі «педагог – батьки – дитина» та забезпечує сприятливе психологічне середовище інклюзивної освіти.

Статистично значущі зміни ($p < 0,05$) підтвердили ефективність застосованих форм. Найбільш виражені позитивні результати спостерігалися за емоційним компонентом (зростання на 42%).

Також істотне покращення спостерігалось за поведінковим компонентом (зростання на 37%), що виявилось у зростанні активності батьків у спільних заходах, ініціативності, відповідальності за освітні результати готовності дитини та брати участь у плануванні й реалізації інклюзивних практик (табл. 2.2). Такі зміни свідчать про підвищення якості взаємодії у спільних видах діяльності, формування стабільних партнерських відносин і посилення соціально-психологічної згуртованості між учасниками освітнього процесу.

Таблиця 2.2

**Динаміка показників ефективності взаємодії педагогів і батьків у процесі
впровадження інноваційних форм роботи**

Компоненти взаємодії	Початковий етап (%)	Підсумковий етап (%)	Δ (зміна, %)	p (рівень значущості)	Характер змін
Емоційний компонент	45	87	+42	$p < 0,05$	Значне підвищення рівня довіри, емпатії та позитивного емоційного клімату у взаємодії
Поведінковий компонент	52	89	+37	$p < 0,05$	Активізація участі батьків у спільній діяльності, посилення партнерської взаємодії
Когнітивний компонент	48	75	+27	$p < 0,05$	Зростання обізнаності батьків про особливості розвитку та навчання дітей з ООП
Загальний інтегральний показник	48,3	83,7	+35,4	$p < 0,05$	Підвищення ефективності системи «педагог – батьки – дитина»

Як видно з таблиці 2.2, усі показники продемонстрували статистично значущі позитивні зрушення ($p < 0,05$). Найбільш динамічні зміни зафіксовано за емоційним (+42%) та поведінковим (+37%) компонентами, що свідчить про зростання емоційної підтримки, співпраці та залученості батьків до освітнього процесу. Це свідчить про зменшення психологічної напруги, зміцнення почуття партнерства й підвищення задоволеності співпрацею батьків з педагогічним колективом. Статистично значущі зміни ($p < 0,05$) підтвердили ефективність застосованих інноваційних форм взаємодії між педагогами та батьками дітей з ООП. Отримані результати свідчать про те, що реалізація запропонованої системи роботи сприяла якісним позитивним порухам у структурі взаємодії «педагог – батьки – дитина».

Отже, впровадження інноваційних форм співробітництва має позитивний вплив на емоційний клімат взаємодії, ефективність педагогічної підтримки сімей та створює умови для сталого розвитку інклюзивного освітнього середовища.

Якщо на констатувальному етапі більшість учасників демонстрували низький або середній рівень взаєморозуміння, то після впровадження інноваційних форм на контрольному етапі результати суттєво покращилися (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Рівні сформованості взаєморозуміння між педагогами та батьками, які виховують дітей з ООП (до та після експерименту)

Рівень взаєморозуміння	Констатувальний етап (%)	Контрольний етап (%)	Динаміка змін (%)
Високий	20	60	+40
Середній	27	33	+6
Низький	53	7	-46
Разом	100	100	-

Як видно з таблиці 2.3, після реалізації комплексу інноваційних форм чітко простежується позитивна динаміка: частка учасників із високим рівнем взаєморозуміння зросла на 40% (з 20% до 60%), також простежується суттєве зменшення низького рівня (з 53% до 7%). Така зміна підтверджує ефективність інтерактивних, партнерських та емоційно підтримувальних форм співпраці.

Таблиця 2.4

Динаміка змін компонентів взаєморозуміння між педагогами та батьками, які виховують дітей з ООП

Компонент взаєморозуміння	Констатувальний етап (середній показник, %)	Контрольний етап (після експерименту, %)	Приріст (%)
Когнітивний	48	75	+27
Емоційний	41	83	+42
Поведінковий	46	83	+37

Аналіз таблиці 2.4 засвідчує, що найбільший приріст спостерігається за емоційним компонентом (+42%), що вказує на підвищення довіри, емпатії та

позитивного ставлення між педагогами та батьками. Зростання поведінкового компоненту (+37 %) свідчить про активізацію спільної діяльності й залучення батьків до ухвалення освітніх рішень.

Отримані результати доводять, що інноваційні методи та підходи до співпраці з батьками дітей з ООП мають статистично значущий позитивний вплив ($p < 0,05$) на підвищення рівня взаєморозуміння та партнерства між учасниками освітнього процесу. До найбільш ефективних форм було віднесено: коучинг-сесії з розвитку емоційного інтелекту; інтерактивні онлайн-клуби; спільне планування ІОП; цифрові платформи для комунікації.

Результати дослідження підтвердили, що взаєморозуміння в системі «педагог – батьки» виступає важливим чинником підвищення ефективності інклюзивної освіти, сприяє гармонізації міжособистісних стосунків, підвищенню задоволеності учасників співпрацею та стійкому позитивному розвитку дитини.

Інноваційні форми роботи з батьками, що виховують дітей з ООП, сприяють розвитку партнерських взаємин між педагогами та сім'єю; підвищенню педагогічної компетентності батьків; формуванню позитивного емоційного клімату в інклюзивному середовищі; активному залученню батьків до спільного прийняття педагогічних рішень. Створення системи інтерактивної, емоційно насиченої та особистісно зорієнтованої співпраці підвищує ефективність інклюзивного освітнього процесу та забезпечує сталість результатів соціально-психологічної підтримки дитини.

2.2. Методичні рекомендації щодо впровадження інноваційних форм для роботи з батьками, які виховують дітей з особливими освітніми потребами

Ефективна взаємодія освітнього закладу з батьками дітей з ООП потребує пошуку нових, інноваційних форм і методів співпраці, які враховують як психолого-педагогічні особливості родини, так і соціокультурні умови сучасного освітнього середовища та сприяють активному залученню батьків до спільного

прийняття педагогічних рішень. Для зміцнення партнерських відносин, розвитку взаєморозуміння та підвищення залученості батьків до освітнього життя дитини з ООП доцільно впроваджувати певні практичні кроки.

З огляду на це варто розробити комплексну програму партнерської взаємодії «Школа – родина – дитина», яка поєднує традиційні (батьківські збори, консультації) та інноваційні форми (онлайн-зустрічі, тематичні вебінари, інтерактивні тренінги) (дод. В, Г, Д, Е). Отже, під час реалізації інноваційних форм взаємодії з батьками, які виховують дітей з ООП, доцільно керуватися таким послідовним алгоритмом дій:

1. Системне планування взаємодії. Перед впровадженням інноваційних форм роботи з батьками слід розробити чіткий план-графік, що містить: цілі, очікувані результати, форми роботи, засоби комунікації, строки відповідей. План має відображати особливості сімей, що виховують дітей з ООП: рівень освітньої підготовки батьків, доступність ресурсів графіків, роботи, мовні чи культурні аспекти, стиль виховання та особливості сімейного мікроклімату, оскільки чітка стратегія сімейної участі забезпечує ефективність інклюзивної освіти [27].

Прикладом може бути створення «Паспорту сімейної співпраці» – індивідуального документа (анкети), який містить короткі відомості про сім'ю, інтереси, сильні сторони, особливі освітні потреби та можливі труднощі дитини. Такий «паспорт» допомагає педагогу вибудувати комунікацію з урахуванням індивідуального контексту, створює атмосферу довіри та партнерства.

Використання емоційних карт або «щоденників настрою» сприяє розвитку емоційного інтелекту дитини та дозволяє батькам і педагогам спільно відстежувати психоемоційний стан учня. Регулярне заповнення щоденників сприяє формуванню стабільного емоційного контакту та своєчасному реагуванню на труднощі.

2. Індивідуалізація підходів. Враховуючи індивідуальні освітні, психологічні та соціальні потреби дитини та її сім'ї, доцільно створювати такі інноваційні форми, які можна модифікувати під конкретну залежність: «паспорт сімейної співпраці», профіль родини, онлайн-платформи із гнучким режимом

участі. Наприклад, Лещий Н. [28] наголошує на важливості розробки моделей, орієнтованих на специфіку батьків дітей з ООП.

3. Забезпечити підвищення цифрової компетентності педагогів і батьків, необхідної для участі у віртуальних формах співпраці – Zoom-конференціях, форумах, платформах Google Classroom, Viber-групах тощо.

Використання цифрових інструментів і гібридних форматів. З огляду на сучасні виклики (географічна віддаленість, пандемія, різні форми сімейного розкладу) використовують поєднувати онлайн-зустрічі, відеоконференції, цифрові платформи для обміну інформацією та офлайн-заходи. Це дозволяє збільшити охоплення батьків і знизити бар'єри для участі.

Для цього потрібно впровадити електронні щоденники взаємодії з батьками, які дозволяють відстежувати успіхи дитини, планувати зустрічі, отримувати зворотний зв'язок.

Створити онлайн-спільноти підтримки батьків дітей з ООП на платформах Facebook або Telegram, де можна обмінюватися досвідом, отримувати консультації фахівців, долучатися до спільних ініціатив.

Організовувати віртуальні батьківські клуби, де застосовуються інтерактивні методи (кейс-аналіз, мозкові штурми, рольові ігри) для спільного вирішення педагогічних ситуацій.

4. Реалізація форм участі батьків як активних партнерів. Забезпечити психоемоційну підтримку сімей, зокрема через групи взаємодопомоги, індивідуальні консультації психолога, онлайн-заняття з елементами арт-терапії.

Формувати позитивну мотивацію батьків до співпраці з педагогами, використовуючи методи емпатійного слухання, підтримувальні бесіди, педагогічний коучинг.

Розвивати педагогічну компетентність батьків шляхом участі у тренінгах, майстер-класах, вебінарах з тем інклюзивного навчання, адаптації та соціалізації дітей з ООП.

Інноваційна робота забезпечує не пасивну інформованість батьків, а їх активне залучення в процес: участь у плануванні заходів, тренінгах, групах

взаємопідтримки, спільних проєктах «педагог – батьки – дитина». Це дозволяє створити справжню партнерську модель, а не спрямовану комунікацію.

5. Підвищення компетенції батьків і педагогів. Важливо запроваджувати тренінги, семінари, майстер-класи для батьків і педагогів, де обговорюються інноваційні методи, техніка співпраці, емоційна підтримка сімей, аспекти роботи з дітьми з ООП. Це сприяє підвищенню системної готовності до взаємодії. відповідно, дослідження [27] вказує на роль підготовки батьків у покращенні результатів навчання дітей з ООП.

6. Моніторинг, оцінювання та корекція форм роботи. Створити систему показників для визначення ефективності впровадження інноваційних форм роботи, яка включає показники залученості батьків, рівень задоволеності співпрацею, динаміку розвитку дитини, кількість регулярних спільних заходів, зміна показників участі, комунікації, конфліктності) і збирати дані (запитальники, інтерв'ю, фокус-групи). На основі результатів потрібно здійснювати корекцію в роботі, що підвищує адаптивність системи взаємодії [28]. Моніторинг ефективності впровадження (анкети, портфоліо, експертна оцінка), корекція модулів.

Проводити періодичний аналіз ефективності використання інноваційних форм, вносячи корективи у зміст, форми й методи взаємодії. Корисними будуть рефлексивні опитування після спільних заходів, які допомагають оцінити ефективність взаємодії, виявити пропозиції щодо сприяє формуванню культури відкритого діалогу між педагогами та родинами.

7. Адаптація до культурного контексту. Формування культури довіри, емпатії та відкритості. Матеріали та приклади мають відображати реальні сімейні рутини в Україні та бути мовно-та культурно релевантними.

Інноваційні форми взаємодії мають бути спрямовані не лише на інформацію, а й на емоційний компонент: створення атмосфери, де батьки відчувають свою значущість, можуть висловити побоювання, отримати підтримку, бути почутими. Знижує рівень конфліктності й залученості.

ЮНІСЕФ [31] наголошує на формуванні культурного співробітництва як одного з ключових аспектів.

8. Забезпечення рівної доступності та інклюзивності форм роботи. Інноваційні форми мають бути доступними для всіх батьків, незалежних від географічного положення, соціального статусу, мовних чи культурних особливостей. Необхідно використовувати бар'єри (транспорт, графік роботи, цифрова грамотність) і впроваджувати адаптовані формати (дистанційні, асинхронні ресурси, переклади, групи підтримки).

9. Стійкість та масштабування практик – узагальнення кращих практик, створення методичних матеріалів для інших груп/шкіл. Інновації мають бути заплановані так, щоб не залишилися одноразовими подіями, а стали складовою системою закладу освіти. Це передбачає документування практики, створення стандартів, обмін досвідом між закладами, інтеграцію з політиками школи або громади.

10. Синергія між школою, батьками та громадою. Інноваційні форми взаємодії слід впроваджувати в тісному зв'язку з місцевою громадою, соціальними службами, організаціями батьків та НУО. Такий міжсекторальний підхід забезпечує ширший ресурсний базис, підтримку та стійкість роботи. Залучати батьків до спільних соціальних проєктів і волонтерських акцій, спрямованих на інтеграцію дітей з ООП у шкільну спільноту.

Підготовка тренерів: сертифікаційні курси з Project ImPACT / NDBI-моделей для регіональних фахівців. Пілотні проєкти в ІРЦ і школах з документованим моніторингом ефектів (збір відео-файлів, аналітика до/після).

Супервізія та якісний фідбек: регулярні супервізійні сесії для тренерів і міжфахова координація (педагог-психолог-логопед). Важливо розвивати інститут наставництва (менторства), у якому досвідчені батьки дітей з ООП можуть підтримувати сім'ї, що лише розпочинають шлях інклюзивної освіти. Проводити інформаційні кампанії щодо толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами у шкільному колективі та громаді.

Впровадження інноваційних форм роботи, зокрема цифрових комунікаційних платформ, інтерактивних онлайн-консультацій, емоційних карт, психолого-педагогічних тренінгів, програм підтримки, спільних освітніх проєктів, дозволяє створити більш гнучку, відкриту й доступну модель співпраці, у якій педагог виступає фасилітатором взаєморозуміння, а батьки – активними партнерами освітнього процесу. Включення батьків у спільну діяльність освітнього закладу підвищує їхню поінформованість і залученість до освітніх досягнень дитини, що є одним із ключових чинників результативності інклюзивної освіти. Це сприяє розвитку педагогічної культури батьків, розширенню їхніх знань щодо виховання та соціалізації дітей з ООП і зміцненню партнерської взаємодії між школою, родиною та педагогами.

Реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме формуванню цілісної системи інноваційної взаємодії між педагогами та батьками, які виховують дітей з ООП, яка базується на засадах партнерства, взаємоповаги, емпатії та спільної відповідальності. Така система передбачає не лише епізодичне інформування батьків про перебіг навчання їхніх дітей, а цілеспрямовану організацію постійного діалогу та кооперації, що забезпечує активну участь родини у визначенні освітньої траєкторії дитини.

Системне застосування зазначених практик сприяє формуванню сприятливого емоційного мікроклімату в освітньому закладі, де кожен учасник (педагог, дитина, батьки) відчуває підтримку, прийняття та розуміння. Це знижує рівень тривожності та конфліктності, забезпечує відкритість до комунікації й створює умови для конструктивного вирішення проблемних ситуацій.

У результаті формується якісно нова модель інклюзивного освітнього простору, у якій родина та школа діють як єдина команда, об'єднана спільною метою – розвитком потенціалу дитини, її особистісним зростанням і успішною соціалізацією. Така взаємодія, підтверджена сучасними дослідженнями [27; 28; 31; 32], безпосередньо впливає на покращення освітніх результатів, підвищення мотивації дитини до навчання, а також на зміцнення інституційної спроможності закладу освіти у впровадженні принципів інклюзії.

Отож впровадження інноваційних форм роботи з батьками дітей з ООП передбачає інтеграцію цифрових технологій, розвиток партнерської взаємодії, психолого-педагогічну підтримку та систематичний моніторинг ефективності. Такі підходи сприяють підвищенню педагогічної культури батьків, формуванню позитивного мікроклімату у сім'ї й створюють умови для успішної інтеграції дитини з ООП у соціальне середовище.

Таким чином, інноваційні форми роботи з батьками дітей з ООП мають стати невід'ємним компонентом освітньої політики закладів освіти. Їх упровадження дає змогу реалізувати інтегрований підхід у контексті формування та вдосконалення особистості дитини, підвищує ефективність педагогічної взаємодії та сприяє формуванню толерантного, гуманістичного середовища, у якому кожна дитина відчуває підтримку, прийняття й можливість для самореалізації.

ВИСНОВКИ

На основі отриманих результатів дослідження можна зробити такі висновки.

З'ясовано, що родина є провідним соціальним інститутом виховання дитини з ООП і виступає середовищем, у якому формуються базові соціальні навички, самооцінка, життєві орієнтири дитини. Тому педагогічна підтримка батьків має бути системною, адресною та гнучкою.

Виявлено, що сім'ї, які виховують дітей з ООП, стикаються з низкою труднощів (психологічних, соціально-економічних, комунікативних), що зумовлює потребу у фаховому супроводі й залученні педагогів до просвітницької роботи. Партнерська співпраця між педагогами та батьками є ключовою умовою ефективної інклюзивної практики, яка ґрунтується на принципах партнерства, довіри, толерантності, взаємоповаги, відкритої комунікації. Успішність взаємодії залежить від сформованості педагогічної компетентності батьків, їхньої готовності до участі в освітньому процесі, від організаційно-педагогічних умов, створених у закладі освіти.

Теоретично доведено й експериментально підтверджено результативність упровадження інноваційних форм взаємодії з батьками, що виховують дітей з ООП; з'ясовано особливості функціонування цих сімей та визначено форми роботи з ними. Особливу увагу приділено формам роботи, які ґрунтуються на інтерактивних, інформаційно-комунікаційних та консультативних технологіях (онлайн-консультації, вебінари, тренінги, інтерактивні батьківські клуби, кейс-методи, електронні спільноти, індивідуальні освітні платформи тощо) та сприяють підвищенню педагогічної культури родини, розширенню її участі у створенні інклюзивного середовища. Виявлено, що подібні форми співпраці між педагогами та батьками дітей з ООП є значущою частиною нинішнього освітнього середовища, тому що забезпечують формування єдиного виховного простору, побудованого на партнерстві, співпраці та взаємній підтримці. Їх

упровадження підсилює ефективність навчальної взаємодії і водночас сприяє розвитку педагогічної компетентності батьків.

У дослідженні подано результати аналізу дієвості застосування новітніх підходів у взаємодії з батьками. Метою експерименту було перевірити вплив запропонованої системи форм і методів взаємодії на підвищення рівня педагогічної компетентності батьків, розвиток партнерських стосунків між педагогами та сім'єю, на покращення якості освітньої підтримки дитини з ООП.

На констатувальному етапі виявлено, що більшість батьків мають недостатній рівень педагогічних знань щодо особливостей розвитку своїх дітей, обмежене розуміння принципів інклюзивної освіти та низьку активність у взаємодії з педагогічними працівниками; визначено педагогічні умови ефективної взаємодії (створення відкритого, доброзичливого комунікативного середовища, що забезпечує довіру та партнерство між педагогами і батьками; застосування інноваційних форм роботи, що передбачають інтерактивну та інформаційно-комунікаційну взаємодію (онлайн-консультації, вебінари, тренінги, батьківські клуби, цифрові спільноти тощо); підвищення педагогічної культури та психологічної компетентності батьків шляхом проведення системних освітньо-просвітницьких заходів; індивідуалізація форм роботи з урахуванням особистісних, соціальних і когнітивних особливостей сімей).

На формувальному етапі експерименту реалізовано комплекс заходів: організовано цикл інтерактивних тренінгів для батьків з розвитку педагогічної та комунікативної компетентності; проведено онлайн-консультації та тематичні вебінари, спрямовані на формування практичних умінь підтримки дитини з ООП у навчанні; створено інтерактивну батьківську спільноту у цифровому середовищі закладу освіти для обміну досвідом та взаємопідтримки; впроваджено індивідуальні освітні карти співпраці між педагогами й родинами.

Підсумковий етап експерименту засвідчив стійку позитивну динаміку за всіма визначеними показниками: зросла обізнаність батьків щодо особливостей розвитку дітей з ООП; підвищився рівень їхньої педагогічної культури та готовності до конструктивної співпраці з педагогами; активізувалася участь

родин у плануванні й реалізації індивідуальних освітніх маршрутів дітей; покращилася психологічна атмосфера як у сім'ї, так і в системі взаємин між усіма учасниками освітнього процесу. Це свідчить про ефективність упроваджених інноваційних форм роботи, цілеспрямоване застосування яких у роботі з батьками сприяє підвищенню ефективності партнерської взаємодії, якості освітнього процесу дітей з ООП.

Результати експериментального дослідження довели, що інноваційні форми роботи з батьками не лише активізують їхню участь в інклюзивному освітньому процесі, але й створюють підґрунтя для формування стабільної системи взаємопідтримки між педагогами, сім'єю та дитиною.

Запропонована комплексна програма партнерської взаємодії «Школа – родина – дитина», яка поєднує традиційні (батьківські збори, консультації) та інноваційні форми (онлайн-зустрічі, тематичні вебінари, інтерактивні тренінги). Реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме формуванню цілісної системи інноваційної взаємодії між педагогами та батьками, які виховують дітей з ООП, яка базується на засадах партнерства, взаємоповаги, емпатії та спільної відповідальності.

Запропонована комплексна програма партнерської взаємодії «Школа – родина – дитина» може бути рекомендована для практичного використання у закладах дошкільної, загальної середньої та спеціальної освіти, а також у діяльності центрів інклюзивної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпечне освітнє середовище: Надання індивідуальної підтримки учням з особливими освітніми потребами під час підготовки до реагування на надзвичайні ситуації. Методичні рекомендації. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inkluzyvne-navchannya/2023/08/04/Lyst.MON-1.11479-23.vid.03.08.2023-1.pdf> (дата звернення: 18.11.2025).
2. Боброва Л. Г. Батьківська участь в освіті дитини як чинник їхнього взаєморозуміння в умовах освітніх змін. *Вісник післядипломної освіти: збірник наукових праць. Серія «Педагогічні науки»*. 2025. Вип. 33 (62). С. 76–91.
3. Бойчук Ю. Д. Організація партнерської взаємодії сім'ї і школи в контексті інклюзивної освіти. Педагогіка партнерства в практичній діяльності закладів освіти. 2021. № 2 (34). С. 12–19.
4. Бражнікова Т. О. Співпраця педагогів з батьками і асистентом дитини з особливими освітніми потребами: навчально-методичний посібник. Кропивницький : КОППО ім. В. Сухомлинського, 2024. 30 с.
5. Веселка Ю. Б. Інноваційні форми роботи з батьками. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 4. С. 41–43.
6. Гаяш О. В. Співпраця закладу освіти з батьками дітей з особливими освітніми потребами як умова реалізації ідей інклюзії. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2019. № 38. С. 58–64.
7. Карсканова С. В. Безумовне прийняття власної дитини батьками дітей з інвалідністю. *Інновації в освіті: перспективи розвитку*. 2021. С. 258–261.
8. Коваль Т. В. Інноваційні форми роботи з батьками в інклюзивному навчанні. *Освітній дискурс*. 2022. Т. 8. № 1. С. 112–119.
9. Коваль-Бардаш Л. В., Компанець М.Н. Включення дітей з особливими потребами у соціальне середовище: особливості формування комунікації та подолання поведінкових розладів» (навчально-методичний посібник). Київ, 2020. 137 с.

10. Колупаєва А., Таранченко О. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : методичний посібник. Харків : Видавництво «Ранок», 2019. 304 с.

11. Концепція розвитку інклюзивної освіти в Україні. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya> (дата звернення: 28.10.2025).

12. Кейс-метод та його застосування у процесі навчання фізики / В. М. Закалюжний. Педагогічні науки. Збірник наукових праць. *Електронний архів УДУ*. 2019. С. 75–83. URL: <https://enpuir.udu.edu.ua/bitstreams/79b0c2e9-55a8-43e7-8521-807ae0ee5073/download> (дата звернення: 30.10.2025).

13. Манюк О. В. Психологічні особливості мислення як когнітивного процесу: дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2023. 180 с.

14. Михальська С.А. Мовленнєва поведінка як прояв успішності взаємодії дитини з оточенням. *Теорія і практика сучасної психології* : зб. наук. пр. Класичного приватного університету. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2019. № 6. Т. 2. С. 95–99.

15. Міністерство освіти і науки України. Методичні рекомендації щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами. Київ : МОН, 2019. 52 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inkluzyvne-navchannya/2019/08/07/rekomendatsiiorganizatsiya-navchannyaoop.pdf> (дата звернення: 28.10.2025).

16. Новоселецька І. Е. Інформаційне забезпечення мистецької освіти дітей дошкільного віку. *Освітній простір України*. Вип. 13. 2018. С. 179–186.

17. Омельченко І. М., Тиха О. М., Федорович Л. О. Психолого-педагогічна допомога сім'ям дітей з обмеженими можливостями : методичні рекомендації. Полтава : ПДПУ імені В.Г. Короленка, 2009. 80 с.

18. Потюк С. В. Особливості застосування кейс-технологій в інклюзивному освітньому середовищі початкової школи. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. 2023. Випуск 17 (49). С. 49–54.

19. Рижикова Л. М. Психологічні аспекти соціальної інтеграції осіб з інвалідністю. *Наукові записки. Серія: Соціальні комунікації*. № 5 (2). 2020. С. 102–107.

20. Смольникова Г. В. Метод проєктів у роботі з батьками. *Дошкільне виховання*. 2015. № 1. С. 16–19. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/10332/1/G_Smolnykova_DV_1_IPPO.pdf (дата звернення: 30.10.2025).

21. Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання : навч. посіб. / А. В. Гета, В. М. Заїка, В. В. Коваленко та ін. ; за заг. ред. Ю. Г. Носенко. Полтава : ПУЕТ, 2018. 261 с.

22. Технології психологічного забезпечення освітнього процесу в інклюзивній школі: методичний посібник /Автори-упорядники Д. Д. Романовська, Р. І. Мінтянська. За заг. редакцією Д. Д. Романовської. Чернівці : Технодрук. 2019. 158 с.

23. Федоренко О. Ф. Інклюзивне навчання: оцінювання досягнень учнів з особливими освітніми потребами. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2018. № 2 (86). С. 76–86.

24. Чистяк О. М. Модель взаєморозуміння в батьківсько-дитячих стосунках: освітній контекст. *Проблеми політичної психології*. Вип. 13. Т. 7. Талком. С. 127–136.

25. Чистяк О. В. Взаєморозуміння у батьківсько-дитячих стосунках та освітньої діяльності учнів: аналіз зарубіжних досліджень. *Соціальні та поведінкові науки: управління та адміністрування*. 2023. Випуск 23 (52). С. 88–98.

26. Bray L., Carter B., Sanders C., Blake L. & Keegan K. Parent-to-parent peer support for parents of children with a disability : a mixed method study. *Patient Education and Counseling*. 2017. Vol. 100. Iss. 8. P. 1537–1543.

27. Duma P. T. Including parents in inclusive practice: Supporting students with disabilities' experiences of parental support in South African higher education context. 2019. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6852587/>.

28. Leshchii N. Innovative Ways of Working with Parents who Educate Children with Special Needs. 2022. URL: https://www.researchgate.net/publication/364072880_Innovative_Ways_of_Working_with_Parents_who_Educate_Children_with_Special_Needs.

29. Goddard J.A., Lehr R. & Lapadat J.C. Parents of children with disabilities : telling a different story. Canadian Journal of Counselling. 2000. Vol. 34 (4). P. 273–289. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ619276.pdf>.

30. UNESCO. Inclusive Education: Ensuring Access and Quality for All Learners. Paris, 2021. 120 p.

31. UNICEF / Ministry of Social Policy (Ukraine). *Early intervention services and community programs in Ukraine*. (2024–2025 reporting).

32. UNICEF Україна. Батьківські клуби допомагають долати виклики: досвід підтримки батьків / UNICEF Україна. 2024. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/stories/parenting-clubs-help-caregivers-master-positive-parenting> (дата звернення: 30.10.2025).

ДОДАТКИ

**АНКЕТА ДЛЯ БАТЬКІВ ДІТЕЙ
З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ
(КОНСТАТУВАЛЬНИЙ ЕТАП)**

1. Чи відомо Вам, що у Вашої дитини є особливі освітні потреби?
2. Як часто Ви берете участь у заходах, що проводяться закладом освіти?
3. Чи отримували Ви консультації щодо розвитку Вашої дитини?
4. Яку інформацію Ви вважаєте важливою для подальшого навчання дитини?
5. Якої форми підтримки Ви очікуєте від педагогів?

ЧЕК-ЛИСТ ДЛЯ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА КОМПОНЕНТАМИ ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ У ВЗАЄМОДІЇ ПЕДАГОГІВ І БАТЬКІВ

Мета: оцінити прояви когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів взаєморозуміння під час спільної діяльності.

Компонент	Показники	Так	Частково	Ні	Коментар
Когнітивний	Педагог чітко пояснює мету та логіку своїх дій.	☐	☐	☐	
	Виявляє інтерес до думки батьків, ставить уточнювальні запитання.	☐	☐	☐	
	Коректно інтерпретує поведінку та потреби дитини.	☐	☐	☐	
Емоційний	Педагог демонструє доброзичливість, підтримку, повагу.	☐	☐	☐	
	Зберігає спокій і толерантність у складних ситуаціях.	☐	☐	☐	
	Активно висловлює позитивну оцінку успіхів дитини.	☐	☐	☐	
Поведінковий	Залучає батьків до обговорення та спільних рішень.	☐	☐	☐	
	Виконує домовленості, забезпечує зворотний зв'язок.	☐	☐	☐	
	Ініціює спільну діяльність (зустрічі, майстер-класи, події).	☐	☐	☐	

Підсумок спостереження:

Високий рівень взаєморозуміння – 9–12 «так»

Середній – 5–8 «так»

Низький – 0–4 «так»

**МЕТОДИЧНА ПАМ'ЯТКА ДЛЯ ПЕДАГОГІВ
«ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ, ЩО ВИХОВУЮТЬ
ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ»**

Мета пам'ятки:

Підвищити ефективність партнерської взаємодії педагогів і батьків дітей з особливими освітніми потребами через використання інноваційних форм, що сприяють взаєморозумінню, співпраці та розвитку інклюзивного освітнього середовища.

1. Основні принципи взаємодії

Партнерство: рівність ролей і спільна відповідальність за розвиток дитини.

Емпатія та довіра: створення доброзичливої атмосфери спілкування.

Прозорість комунікації: відкритість у прийнятті рішень, обговоренні труднощів.

Індивідуальний підхід: врахування особливостей сім'ї та дитини.

Активна участь: залучення батьків до планування й реалізації освітніх завдань.

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ

Політика захисту даних і згоди. Отримати письмову (електронну) згоду батьків на запис/зберігання матеріалів; зберігати чутливі дані на захищених ресурсах; мінімізувати передачу медичної інформації в загальних групах.

Оцінка готовності сімей. Коротка анкета щодо доступу до інтернету, пристроїв, часу та навичок; на підставі цього формувати індивідуальну комунікаційну стратегію.

Підвищення цифрової компетентності. Короткі інструктажі й допомога для батьків (відео-підказки «Як завантажити відео», «Як користуватися Google Classroom»).

Вибір каналів за пріоритетом. Пріоритет для коротких повідомлень (месенджери) + платформа для документування (e-portfolio) + регулярні синхронні сесії (Zoom/Meet).

Починати з пілотних міні-проектів у межах одного класу/групи, документувати результати і створювати банк проектних шаблонів.

Інтегрувати проекти у систему ІПР як опціональні модулі співпраці з батьками.

Стандарти формату повідомлень. шаблони: «Щоденне/тижневе» повідомлення не більше 3–5 пунктів; коротке відео до 2–3 хв; інструкція у форматі чек-листа.

Комбінувати офлайн і онлайн формати гібридний підхід (онлайн-ресурси + періодичні очні зустрічі або телефонні консультації) для максимального охоплення.

Формувати міжшкільні/міські платформи обміну (методичні збірки, електронні ресурси) для масштабування успішних практик.

Забезпечити підготовку фасилітаторів (педагогів, психологів) з питань планування і супроводу проектів.

Враховувати етичні аспекти: конфіденційність, добровільність участі, культура взаємної поваги.

ЗАХОДИ ЩОДО СПІВПРАЦІ З БАТЬКАМИ

Проведення консультацій / тренінгів

Надання рекомендацій щодо домашніх завдань

Організація спільних зустрічей для аналізу прогресу

Залучення до участі в освітніх подіях

ПРОГРАМА ТРЕНІНГІВ ДЛЯ БАТЬКІВ

Тема 1. Психоемоційна підтримка батьків дітей з ООП

Тема 2. Ефективна комунікація з дитиною

Тема 3. Партнерство з педагогами

Тема 4. Роль родини у розвитку дитини з особливостями

ПРИКЛАДИ ТЕМ ПРОЄКТІВ ІЗ ЗАЛУЧЕННЯМ БАТЬКІВ

«Домашній набір для розвитку мовлення». Батьки та педагоги разом створюють адаптовані картки, ігри та відео-інструкції для щоденної роботи.

«Ранкова рутина без стресу». Розробка візуальних сценаріїв переходів (піктограми, соціальні історії) та їх апробація в сім'ї.

«Ігрова майстерня рівних можливостей». Спільна виготовлення навчально-ігрових матеріалів, що залучають однокласників до інклюзивної взаємодії.

«Електронне портфоліо прогресу». Батьки збирають відео/фото досягнень, аналізують динаміку разом з педагогом.

ЕТАПИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ

№з/п	Етап	Зміст діяльності	Відповідальні особи
I	Діагностично-аналітичний	Вивчення потреб батьків, рівня їхньої обізнаності, виявлення труднощів у комунікації	Педагог, психолог, асистент учителя
II	Планувальний	Вибір оптимальних форм взаємодії, складання графіку заходів, визначення очікуваних результатів	Педагогічна команда
III	Реалізаційний	Проведення зустрічей, тренінгів, майстер-класів, ведення онлайн-платформи	Педагог, соціальний педагог, психолог
IV	Рефлексивно-оцінювальний	Аналіз ефективності взаємодії (анкетування, спостереження, опитування), корекція підходів	Педагог, адміністрація закладу освіти